

ვიოლე
გოგოლაძე-ვილი

„ქართველი
ქართველი
მეგობარი“

გიორგი გოგოლაშვილი

ენა და მწერალი

2

ენა და მწერალი

„ქართული ქართველთა რწმენა“

(ფიქრები მუსრან მაჭავარიანზე)

თბილისი 2019

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების
ინსტიტუტი

„ენა და მწერალი“ ჩემი ფილოლოგიური
ცხოვრების თანამდევია თემა... გადავწყვიტე,
წიგნაკების სახით წარმომეღვინა მკითხვე-
ლისათვის ჩემი ნაფიქრი ჩემთვის ძვირფას
მწერლებზე...

დღეს მუხრან მაჭავარიანზე ვისაუბრებ...

რედაქტორი **ციცინო კვანტალიანი**

ტექნიკური რედაქტორი **ლევან ვაშაკიძე**

კომპიუტერული უზრუნველყოფა **რუსუდან გრიგოლიასი**

გარეკანი **ნინო ებრალიძისა**

მუხრან მაჭავარიანი და ქართული ენა

*„მრავალჭირვარამკადანახადი
უნატიფესი ქართული ენა...“*

არის სათქმელი, რომელიც აუცილებლად უნდა ითქვას; აუცილებლად უნდა დაიწეროს. ასეთია, ჩემი ღრმა რწმენით, თემა **მუხრან მაჭავარიანი და ქართული ენა**. დღეს მე შევეცდები, ამ თემაზე ვისაუბრო, ცხადია, უპრეტენზიოდ და მოკრძალებით. ნიკო ლორთქიფანიძის თქმისა არ იყოს, „ნუ დამიწუნებთ!.. შემდეგ ოდესმე მას აღმოუჩნდება მოციქული ვინმე მარკოზი ან იოანე“... მე ვწერ ქართულ ენასა და მუხრან მაჭავარიანზე...

ისე კი, თავი რომ მოგვეყარა იმ ლექსებისათვის, იმ წერილებისათვის, იმ ჩანაწერებისათვის, გამონათქვამებისათვის, იმ ფრაზებისათვის, რომლებშიც მუხრან მაჭავარიანი დედაენას უხდის ვალს, ერთ კრებულად შეგვეკრა, ეს წიგნი იქნებოდა ამ თემის საუკეთესო შესრულება...

თქვა მუხრან მაჭავარიანმა: *„მესმის და ვხედავ, როგორ იგერიებს პატარა ქართველი ორთავიანი არწივის კლანჭებს იაკობ გოგებაშვილის „დედაენითა“! – თქვა და დასვა წერტილი. შევმატებთ რაიმეს კომენტარით? არა, ბატონო, ეს უნდა ვისწავლოთ და ხშირ-ხშირად ვიმეოროთ... უნდა ვასწავლოთ ჩვენს შვილებსა და შვილიშვილებს – ვისაც დედაენამ უნდა უხმლოს და უბაჯროს!.. დედაენამ და „დედაენამაც“!.. ამით გადავარჩინოთ ქართულ ენას!.. ამით გადავარჩინოთ საქართველოს!..“*

* * *

რა არის ქართული ენა?

ილიამ ბრძანა, ღვთაებრივი საუნჯეაო: „სამი ღვთაებრივი საუნჯე დაგვრჩა ჩვენ მამა-პაპათავან: მაძული ენა და სარწმუნოებაო“...

იაკობმა ბრძანა, ქართული ენა ჩვენი ეროვნების უმთავრესი ბურჯიაო: ეროვნებას ოთხი ბურჯი აქვს – მაძული, ენა, ეროვნული სკოლა და სარწმუნოებაო...

ქართული ენა ჩვენი ეროვნული მეობის საფუძველიაო, – ეს მეცნიერმა ბრძანა – არნოლდ ჩიქობავამ...

და მაინც, უფრო პოეტური, უფრო შთამბეჭდავი და ორიგინალური განმარტება, რაიც მუხრან მაჭავარიანმა ბრძანა, მე არ მეგულება:

„ქართული მარტო ენაა?!

ქართული ქართველთ რწმენაა!

ღმერთია!

ბედისწერაა!

ზღვა როა! –

იმოდენაა!“

ყმაწვილთათვის უფრო დააკონკრეტებს:

„ქართული ენა ერთ-ერთი უძველესი და უძლიდრესი ენაა დედამიწაზე!

ამ ენაში გამოხატულია ქართველი ხალხის ფერადი ხასიათი!

ეს ენა სარკეა ჩვენი ქვეყნის მრავალფეროვანი ბუნებისა!“

* * *

გვმოდგრაავდა, გვაფხიზლებდა და გვაფრთხილებდა ჯერ კიდევ ამ ორმოციოდე წლის წინათ პოეტი:

„მრავალჯერ თუმცა ვაჟკაცთა საფლავს

ღედის ათოვდა თმანი;

სიტყვა ქართული

ესოდენ მძაფრად

არ სწყურებია ღმანისს...“

ამას ამბობდა მუხრან მაჭავარიანი მაშინ, როცა „იღვენებოდა სიტყვა“! დღეს? – „დღეს იღვენება ფიქრიცო!“ – იტყვის პოეტი და დაგვაფიქრებს იმ საბედისწერო ფიქრით, თუ როგორ გაუმძაფრდა ქართული სიტყვის წყურვილი ქვემო ქართლს... როგორ გადაეღო ეს წყურვილი შიდა ქართლს...

„არაქართველი
ძირძველ ქართველს
იგდებს
აბუჩად“...

პოეტისათვის ეს საბედისწერო რეალობაა... ამიტომაც იტყვის:

„მე საქართველო
არ მსურს
ამგვარი!“

* * *

სხვასაც ალბათ, მაგრამ ჩემს თაობას განსაკუთრებული ვალი აქვს მუხრან მაჭავარიანისა: სამოციანი წლების დასაწყისში ქუთაისში დედაქალაქიდან ამბად მოვიდა: თბილისის უნივერსიტეტში მუხრან მაჭავარიანს ისეთი ლექსები წაუკითხავსო... და ხელნაწერებითა და ზეპირად ვრცელდებოდა:

„თუ ფიქრობს ვინმე, –
დადუმდეს ენა! –
შენც არ მომიკვდე! –
არა და ვერა!
შოთა რომ არა!
ვაჟა რომ არა!
ტატო რომ არა! –
კიდე, – ხო, მარა...
ესენი როა?!
ახლა კი დროა!
სოლომონ რომა,
კვლავ დაიქუხოს საქართველომა!“

(ვიცი, მუხრან მაჭავარიანი ჯავრობს, როცა ცვლიან მის ლექსს: „იწერდნენ, ამახინჯებდნენ და ავრცელებდნენ“; – წერს იგი... მაპატიოს ბატონმა მუხრანმა, მაგრამ ეს ლექსი ამ სახით მოვიდა ჩემამდე 1964 წელს ქუთაისში, ასე ვისწავლე და ასე მახსოვს დღემდე... მაგრამ ერთიცაა (შეგებდე კიდევ ერთხელ ამის თქმა ღიმილით..): ისეთ ლექსს როცა დაწერს პოეტი, გამოქვეყნებამდე მთელი საქართველო რომ ზეპირად ისწავლის, კი უნდა შეუნდოს მკითხველს მცირეოდენი ცვლილება ლამის ხალხურად ქცეული ლექსისა!..).

ამ ლექსმა უამრავი კითხვა გაგვიჩინა საბჭოთა მოწაფეებს:

- რას ნიშნავს „დადუმდეს ენა“?
- ვის სურს ჩვენი ენის დადუმება და რატომ?
- რისი დროა ახლა?
- რა შუაშია სოლომონი?
- როდის დაიქუხა საქართველომ, კვლავ დაქუხებას რომ ითხოვს პოეტი?

– რატომაა ეს ყოველივე დაკავშირებული ენასთან?

ღვთის მადლით, ჩემი ბავშვობის ქუთაისში იყვნენ ისეთი ადამიანები, რომლებსაც შეეძლოთ ამ კითხვებზე პასუხის გაცემა და... ჩვენ სულ სხვანი გავხდით... ისეთები, ვინც ჩვენდათავად სამოციანი წლების ბოლოს სტუდენტურ შეკრებებზე ვბედავდით, ეს ლექსები გვეთქვა და „საქართველოს მოთმინების ფიალა“ გვედღეგრძელებინა...

აი, ამისთვისაც მადლობა მუხრან მაჭავარიანს, ჩვენს ცხოვრებაში იმ მძაფრი ნერვის გამოღვიძებისათვის, ქართული რომ ჰქვია!..

* * *

აგერ უკვე ნახევარი საუკუნეა ქუხს ზმა პოეტისა:

„მე ისეთ ქართველს რა ვუთხრა!

რა ვუთხრა ისეთ ამხანაგს! –

ვინც ვერ ახერხებს ქართულად
წერას, კითხვას და ლაპარაკს!“

სასექტემბრო მილოცვა უთხოვიათ პოეტისთვის და
ბრძანა: „*მე სასწავლო წელს სულითა და გულით ვულოცავ
მხოლოდ მას, ვინც სწავლობს მშობლიურ ენაზე*“...

მაინც საჭიროდ ჩათვალა უფრო დაწვრილებით განემარ-
ტა:

*„ყოველმა ქართველმა, უწინარეს ყოვლისა, დედაენა უნ-
და იცოდეს!*

ენაშია ჩვენი ქართველობა!

ენაა ჩვენი სარწმუნოება!

ნახავთ სომეხს, არ იცის სომხური და არის სომეხი!

ნახავთ ებრაელს, არ იცის ებრაული და არის ებრაელი!

*ვერ ნახავთ ქართველს, ქართული არ იცოდეს და ქარ-
თველი იყოს!*“

პატივისცემა ყველას, მაგრამ თაყვანისცემა ქართველს!

* * *

რუსთაველმა განადიდა ქართული ენა, თუ ქართულმა
ენამ შექმნა რუსთაველი? მუხრან მაჭავარიანს ასე სჯერა –
სხვა ენაზე „ვეფხისტყაოსანი“ ვერ დაიწერებოდაო:

„ენა რომ არა, ისიც ასეთი,

როგორც იტყვიან – ყალმით ნახატი!

შენი თვით შოთა რასაც დაწერდა, –

ერთი იმასაც ვნახავდი!...“

სხვაგვარად:

„მრავალჭირვარამგადანახადი, –

უნატიფესი ენა ქართული

(ყველაზე კარგად რომლის ლაზათი

შოთას ლექსშია გამოხატული!)...“ – ასე გამოხატა

პოეტურად. ახლა პროზაულად: „*ქართული სიტყვა არც რუს-
თაველამდე და არც რუსთაველის შეძღვომ არავის ისე არ და-*

უმორჩილებია, ვითარცა რუსთაველს“... ამიტომაც რუსთაველი „ქართული სიტყვის მხედართმთავარი“. აქაც დიდებულია პოეტი: სიტყვა მხედარია, სიტყვები ლაშქარია ყოვლისშემძლე გმირი მხედართმთავრის ხელში...

მუხრან მაჭავარიანმა ისიც დაინახა, რომ ქართული სალიტერატურო ენის პირველი ფართომასშტაბიანი რეფორმა რუსთაველმა განახორციელა: რუსთაველი „არ დაჯერდა მანამდე არსებულ ლიტერატურულ ენას და თავისი ნაწარმოები დაწერა სრულიად საქართველოს ენით“. რუსთაველი – სულხან-საბა, ეს ერთი გენერალური ხაზია ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებისაო...

ჭეშმარიტად!

* * *

„ქართული სიტყვის მხედართმთავარზე“ საუბრისას საბას გაიხსენებს: *„ასევე მოიქცა დიდი ქართველი მწერალი და ლექსიკოგრაფი სულხან-საბა ორბელიანიო“*, – იტყვის... და მუხრან მაჭავარიანის ერთგულ მკითხველს არ შეიძლება „მისი საბა“ არ გაახსენდეს – „ორი ცრემლიდან რომ საქართველოს გაჰყურებს“, ის საბა. არავის ალბათ საბა ასე არ დაუნახავს, ასე არ დაუფასებია, ასე არ შეუყვარებია ქართველი კაცისთვის, როგორც ეს მუხრან მაჭავარიანმა შეძლო... და არც ესაა შემთხვევითი: ქართულ სიტყვაზე უზომოდ შეყვარებული პოეტისათვის საბა უპირველესი ავტორიტეტია. მოვუსმინოთ: „მიყვარს ლექსიკონში კირკიტი. განსაკუთრებით სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონია ჩემი უსაყვარლესი წიგნი“... საყვარელი ადამიანის დაკარგვით გამოწვეული მწუხარებით დასცქერის პოეტი ლექსიკონში შემორჩენილ გარდაცვლილ სიტყვებს:

„მივჩერებივარ და... სიტყვაც მომჩერებია.

ვუყურებ და... სიტყვაც მიყურებს.

მიუერებს, როგორც სურათი, – ოდესღაც ცოცხალი კაცისა...“

სიტყვაზე რომ ამდენს ფიქრობს, ამდენს მსჯელობს პოეტი, ამაში წვლილი საბასაც უღევს უთუოდ:

„ცხენს სხვას არ ანდობს კარგი მხედარი.

ხარს სხვას არ ანდობს კარგი მესრე.

თოფს სხვას არ ანდობს კარგი მონადირე.

მე მყავს ჩემი საყვარელი სიტყვები.

(*ცხენზე, ხარზე და თოფზე უფრო საყვარელნი*)“–ო და ამით იმას ამბობს, არც ამ სიტყვების (და ზოგადად ენის) ნდობა შეიძლება სხვისთვის – ჩვენვე უნდა ვუპატრონოთ, ჩვენვე უნდა მივხელოთ... ჩვენ – ქართველებმა!..

საბას მაღლი არის ალბათ იმაშიც, მუხრან მაჭავარიანმა შვიდ ქართულ სიტყვას შვიდი დიდებული გამოკვლევა რომ უძღვნა, ერთ წიგნად შეკრა და მოკრძალებული სახელი – „რამდენიმე სიტყვა“ – უწოდა... და კიდევ არაერთი შესანიშნავი გამოკვლევა ლექსიკოგრაფიული ხასიათისა ორტომეულის მეორე ტომში რომ მოუყარა თავი!.. ქართული ენის უზომო სიყვარული ამითაც გამოხატა პოეტმა...

* * *

ჩემი რჩევა კოლეგა ენათმეცნიერებს: ნუ შეეცდებით, მუხრან მაჭავარიანის პოეზიაში (და ზოგადად მის ნაწერებში) სასვენ ნიშნებს მიუსადაგოთ გრამატიკაში დადგენილი წესები; მუხრან მაჭავარიანს თავისი სისტემა აქვს, თავისი წესები, პირობითი ნიშნები – ლექსის ინტონაციით ნაკარნახევი... ამ სასვენმა ნიშნებმა პოეტიკური იტონაციით უნდა წაგვაკითხოს მუხრან მაჭავარიანის პოეზია... ის აზრი უნდა დაგვანახოს, რაც პოეტმა ჩადო მასში... გავიხსენოთ: „*ხმა მთავარი!* – *სათქმელის შესატყვისი ხმა!*“ (ამ თემაზე უფრო ვრცლად იხ. აქვე გვ. 16-43).

* * *

სიტყვის ყადრი თუ ვინმემ იცის, იცის მუხრან მაჭავა-
რიანმაც. თუმცა „როგორ შეიძლება მწერალმა სიტყვის ყადრი
არ იცოდეს და მწერალი ერქვასო?!“ – გაოცებით იკითხავს
პოეტი; განა არ იცის, რომ „ხახვის ფრანტა მწერლების მთე-
ლი გუნდი“ არსებობს, უსაგნო ამბიციითა და თავმოწონებით
„ჩემი სჯობსო“, რომ იძახიან... დედაენის ქომაგი პოეტისათვის
არაა ეს უწყინარი თავმოწონება: „თქვენი არ ვიცი და, მე კი
დარწმუნებული ვარ: რაც ჩვენმა მოსისხლე მტრებმა საუკუნე-
თა მანძილზე, საქართველოს მრავალგზისი დალაშქვრით ვერ
შეძლეს – სულ მალე მიაღწევენ ესენი, მოისპობა ენა ქართუ-
ლი! – უკეთუ ასე ვაგრძელდა და ხმა არ აიმაღლა ვინმემ“.
და რომ არ ვიცოდე, როდის ითქვა ეს სიტყვები (1970 წ.)
და ვისი მისამართით, ვიფიქრებდი, დღეს იწერება-მეთქი...
თუმცა ეს არის კლასიკა – მარად თანამედროვე...

* * *

„ეს აბსოლუტური სმენა, ეს გამჭრიახი თვალი, ეს უმ-
დიდრესი ლექსიკა“... ამას რუსთაველზე ამბობს მუხრან მაჭა-
ვარიანი... ახლა მის „აბსოლუტურ სმენას“, „მის გამჭრიახ
თვალსა“ და „მის უმდიდრეს ლექსიკას“ გავადევნოთ თვალი:

„საჩხერეს მიაშურებენ
პარასკევს ჩვენებურები,
ცხამიდან მოდის ურემი,
ჩონთოდან მოდის ურემი,
იტავაზიდან მოდიან,
ბახოთიდან მოდიან...

- იმე...
- კი, მარა...
- შე, კაცო...
- ქე მაინც...

და...

– რა მცოდნია!

ისმენენ ჩემი ყურები.

მოჭრიალებენ ურმები;

გოჭებით,

ინდაურებით –

მოდინ ჩვენებურები.“

დავით კაკაბაძის მიერ დახატული იმერეთი არ გაგახსენდათ? ვინ უკეთ ხმარობს – მხატვარი ყალამს თუ პოეტი ყალამს? ძნელია ამის თქმა... დიდოსტატია ორი მხატვარი იმერეთისა... დავით კლდიაშვილის შემდეგ იმერული დიალექტის მეშვეობით იმერული ხასიათები ასე არავის დაუნატავს:

„– რა საჭეიფო ამინდია!..

რას იტყვი?..

– აპა!..

– დალევდი ახლა?..

ხო დალევდი?..

დალევდი?..

– იმე!..“

ანდა: „– პეტუშა გახსოვს?

– იმე!

– რა ბიჭი იყო!

– აპა!“

რომელი ერთი...

ესაა ენის გრძობა; „აბსოლუტური სმენა“, „გამჭრიახი თვალი“ და „უმდიდრესი ლექსიკა“... ესაა მუხრან მაჭავარიანი...

* * *

როცა მწერალზე საუბრობს, სიტყვისადმი მისი დამოკიდებულებაა მთავარი მუხრან მაჭავარიანისათვის:

გიორგი ლეონიძე – „ლაპარაკობს გულში ჩამწვდომად. არც ერთი უადგილო სიტყვა...“

კონსტანტინე გამსახურდია – „თამამდ შეიძლება ითქვას, რომ ამჟამად თითქმის ერთადერთი ქართველი მწერალია, რომელმაც თავისი ზოგადქართული სულისკვეთება სრულიად საქართველოს ერთ გამოამზეურა (ენით, რომელიც მოიცავს დღევანდელი საქართველოს ყველა კუთხეს უკლებლივ და საქართველოზე გადათქარუნებულ ყველა საუკუნეს – ქრისტეს შემდეგ)“.

სერგო კლდიაშვილი – „ჩვენ ბევრი ოსტატი გვყავს ქართული სიტყვისა (ძველიც და ახალიც), მაგრამ სერგო კლდიაშვილის ოსტატობა ამ საქმეში იქამდე აღწევს, რომ მკითხველი განიცდის არა ნაოსტატარ სიტყვას, არამედ სურათსა და მოქმედებას“.

გიორგი შატბერაშვილი – „ქართული სიტყვის დიდი მოურავია“... „როგორ დაიაზებით ეპყრობოდი ყოველ სიტყვას! როგორ ელოლიავებოდი! – ხან კი როგორ თავგამოდებით შეებოდი. ქართულ სიტყვას დასტურ დიდი მოურავი მოაკლდა“...

ანა კალანდაძე – „მშობლიური ენის სულზეა მორგებული ანა კალანდაძის ხმა, რაც ყოველ დროში და ყოველ ქვეყანაში იყო და არის ლექსის უკვდავების საწინდარი...“

მურმან ლებანიძე – „ენა ქართული, – ბევრის ხელში შესაბრაღისი, – ბედნიერია მურმანის ხელში. ისე ბედნიერი, როგორც თევზი წყალში და ფრინველი ცაში“.

ირაკლი აბაშიძეს – „მადლობა ლექსისათვის „ხმა კატამონთან“... „ამ ლექსის წერისას, – მარჯვენა მისი ავტორისა, მჯერა, ხელთ ეყრა თვით მაცხოვარს, ვითარცა ხელი იმ ბაღლისა, წერას რომელიც სწავლობს, – მოძღვარს უპყრია მისას.“

აკაკი შანიძე – „ვისაც ქართული ენა უყვარს, ვინც ქართული სიტყვის ფერ-ხორცი იცის, ვისაც საქართველოსთვის გული შესტკივა, ერთი სიტყვით – ვინც ნაღდი ქართველია, ყოვლად შეუძლებელია, მან არ იცოდეს: ვინ არის აკაკი შანი-

ძე“... „კაცი, რომელიც ჩიტებივით ხელავს ქართულ სიტყვებს, ხმაზე ცნობს ყოველ მათგანს...“ და სხვა... და სხვა...

აქვე ისიც გავიხსენოთ, ჭეშმარიტი ქართველი ქართული ენით არის ავად, საქართველოთი არისო ავად... „ღმერთმა ნუმც გაჰყაროს იგი ამ სენს, ვინაიდან ეს ის სენია, რომლისაგან როგორც კი განიკურნები, ლეში ხარ მაშინვე!..“

* * *

მუხრან მაჭავარიანს თავისი ანგარიში აქვს:

„ქართული ანბანის გარეშე წარმოუდგენელია ქართული ენა!

ქართული ენის გარეშე წარმოუდგენელია ქართული ანბანი!

ორთავეს გარეშე წარმოუდგენელია საქართველო!

საქართველოს გარეშე წარმოუდგენელია ორთავე!“

ესეც მხოლოდ მუხრან მაჭავარიანს უნდა ეთქვა: „მთელი ქართული ანბანი (ანიდან ჰოემდე) თავს იწონებს საქართველოთი:

ნამყოთი მისითა,

აწყოთი მისითა,

უძრავითა მისითა,

მოძრავითა მისითა,

ცითა მისითა,

მიწითა მისითა...“

და ესეც მუხრან მაჭავარიანს უნდა გაეგონა, დაენახა:

„ანი იძახის: — მე ყველაზე უკეთესი ვარ, აი, რამდენი ძვირფასი სიტყვა იწყება ჩემით: ალავერდი, ანანური, ასპინძა, ალულა, ალვა, არწივი, არაგვი, ალაზანი...“

ბანი იძახის: — არა, მე ვარ ყველაზე უკეთესი, დახე რამდენი ძვირფასი სიტყვა იწყება ჩემით: ბეთანია, ბიჭვინთა, ბოლნისი, ბაზალეთი, ბზიფი, ბადრი, ბზეწვია, ბალი...“

ასე: *განი, დონი, ენი, ვინი, ზენი და ა. შ.*“...

ისე, იმასაც დაგუკვირდეთ, თითოეულ ასოზე უპირველესად რომელი სიტყვები ახსენდება პოეტს...

* * *

ვფიქრობ... გავბედავ და ვიტყვი: საქართველო, ქართველი და ქართული თავის პოეზიაში იმდენჯერ არავის უხსენებია, რამდენჯერაც მუხრან მაჭავარიანს...

ერთხელ კითხვაც დაუსვამს თავისი თავისთვის, რას ისურვებდიო და, აი, პასუხი:

„თუ მსურდეს სხვა რამ, –
ღმერთმა დამლახვროს!
მსურს მხოლოდ იგი, –
რაც საბას სურდა:
კაცმა ქართველმა, –
მსურს, –
ქართულად ილაპარაკოს
და საქართველოს, –
საქართველო, –
მსურს, –
ერქვას მუდამ!“

აი, ეს არის მუხრან მაჭავარიანი:

„საქართველოთი გახარებული,
საქართველოთი გამწარებული,
საქართველოთი გულანთებული,
საქართველოთი გულდათუთქული,
ერთი სიტყვით:
საქართველოთი დაავადებული კაცია იგი!...“

და ჩვენც

უნდა ვუსმინოთ მუხრან მაჭავარიანს! –

უნდა ვენდოთ მუხრან მაჭავარიანს! –

უნდა მივყვეთ მუხრან მაჭავარიანს!

„გეგალება, საქართველოვ!

შეგიძლია, საქართველოვ!

გაგიმარჯოს, საქართველოვ!“

24. 05. 09

ჟურნალი „ქართული მწერლობა“ №3, 2009

ხმა, სიტყვა, ფერტილი, ღატქსილი სტრიქონი...

მუხრან მაჭავარიანი აცხადებს: „პირადად მე ლექსში სასვენ ნიშნებს ვანიჭებ, მეტი რომ არა ვთქვა, დიდ მნიშვნელობას“...

თითქოს ამ განცხადებაში უცნაური არაფერია: ყოველი წიგნიერი კაცი იცავს პუნქტუაციის დადგენილ წესებს; ეს მისი წიგნიერების გამოვლენაა... პუნქტუაციას კი, ცხადია, აქვს თავისი წესები; გრამატიკოსთა მიერ დადგენილი „მშრალი“ წესები.

თუ ასეა, რა თქვა მაშინ მუხრან მაჭავარიანმა ორიგინალური?.. არა, მუხრანი რომ სასვენ ნიშნებზე საუბრობს, ეს არაა პუნქტუაციის ის წესები, ჩვენ რომ ვიცით... ეს „მუხრანული“ წესებია... ის ვერ ჯდება ორდინარულ წესებში...

ვინც დაფიქრებულა ანა კალანდაძის, გალაკტიონ ტაბიძის, გრიგოლ რობაქიძის, ოთარ ჩხეიძის ნაწერებში პუნქტუაციის საკითხით, დაგვეთანხმება: შემოქმედთა აზრით, პუნქტუაციის „მშრალი გრამატიკული წესები“ ვერ აკმაყოფილებს მათ მოთხოვნებს... თეორიულად თითქოსდა ერიდებიან ამის თქმას, თუმცა არც უამისობაა. თავის დროზე კონსტანტინე გამსახურდია წერდა: „დედანს საშინელი სისწრაფით ვწერ. შავში სასვენ ნიშნებს უნდა გადავახტე (მე მგონია, როცა ჩვენი მკითხველები კითხვასა და ნაწერის გაგებაში უკეთ გაიწაფებიან, სასვენი ნიშნები უნდა გავაძევოთ. ეს დიდ დროს გვართმევს. ძველებს ხომ ჩვენებური სასვენი ნიშნები არა ჰქონიათ, მაინც კარგად წერდნენ. პირადად მე არა მგონია, ასეთ რამეს რომ მოვესწრო).“

ვახტანგ ჭვლიდისათვის მიუძღვრება ოთარ ჩხეიძეს: „თქვენ რომ რედაქტორი დამინიშნეთ „ტინის ხილისა“ შიშობს, ჩემს პუნქტუაციას არ თანხმდება, დამსჯიანო და შიშობს.

მე არ მომწონს ეს სქოლასტიკური პუნქტუაცია, აუარებელი და ზედმეტი მძიმეობა, უნდა განიტვირთოს. „მეც ასე მგონია, ამბობს ვახტანგი, – როგორც ვინდოდეს, ოლონდ სჯობს, დაიწეროს კიდევ“. კიდევაც ვაპირებმეთქი, თუ თანახმა ხარ, შენც მოაწერე ხელიმეთქი. კარგო, თანხმდება“... ეს ოთარ ჩხეიძის ჩანაწერებშია; მაგრამ, რამდენადაც ვიცი, მას ასეთი წერილი არ დაუწერია... ალბათ იმიტომ, რომ არაა იოლი, ოთარ ჩხეიძისეული „პუნქტუაციის სისტემა“ წესებში მოაქციო...

ვახტანგ ჯავახაძე წერს ერთგან: „ანა კალანდაძის ლექსებში სამი წერტილის სიმრავლე შეინიშნება, ისევე, როგორც მარინე ცვეტაევისთან – ტირე. ორთავეს გამიზნული ფუნქცია აკისრია. ალბათ რომელიმე ლინგვისტი დაწერს ოდესმე – „მრავალწერტილი ანას პოეზიაში“... ამ ნაკარნახევი სათაურით მე ვცადე გამოკვლევის დაწერა (იხ.; „მრავალწერტილი ანა კალანდაძის პოეზიაში“: კრებული „ზურაბ ჭუმბურიძეს“, თბ., 2017). ეს წერილი ანას ხელნაწერი წიგნების მიხედვით დაიწერა. საინტერესო სურათი დაიხატა: ანას თავისებური სისტემა აქვს სასვენი ნიშნებისა: მძიმე და ორი წერტილი (..), მძიმე და სამი წერტილი (,...), მძიმე და ოთხი წერტილი (,....); ანდა ძახილის ნიშანი და ორი (ან სამი, ან ოთხი) წერტილი... საინტერესო ფაქტია: ანა კალანდაძე პროფესიონალი ენათმეცნიერია; ცხადია, ზედმიწევნით იცის პუნქტუაციის დაკანონებული წესები, მაგრამ... თურმე როდესაც წიგნის რედაქტორმა ვ. ჯავახაძემ მძიმისა და ორი წერტილის (..) შეცვლა მოითხოვა სამი წერტილით, პოეტს წინააღმდეგობა არ გაუწევია რედაქტორისათვის... როგორც ჩანს, პოეტური სათქმელი რაღაც სხვას ითხოვდა, არასტანდარტულს, მაგრამ მტკიცება

თავისი პოზიციის სისწორისა არ უცდია პოეტს... აქვს ასეთი ნათქვამი ანას: სათქმელმა თავისი ფორმა მოითხოვაო; ანდა: „*ჯერ კიდევ ბევრი რჩება ამქვეყნად ამოუხსნელი, ამოუცნობი და, ამდენად, განუმარტავიც*“...

ლევან ბრეგამესთან ვნახე: ამონარიდში გამოტოვებული ადგილის მისანიშნებლად ფრჩხილებში ჩასმული სამი წერტილი (...); ამით შემოკლებული ამონარიდის შემთხვევა განასხვავა სამი წერტილის ჩვეულებრივი ფუნქციისაგან. ასეთი ხერხისთვის მეც მიმიმართავს, რადგან ლოგიკური მეჩვენება, თუმცა ტრადიციულ სასვენ ნიშანთა სისტემაში ასეთი წესი არაა...

* * *

ჩვენ მუხრან მაჭავარიანზე დავიწყეთ საუბარი...

დავუბრუნდეთ ისევ მუხრან მაჭავარიანს – ძალზე ორიგინალურ შემთხვევას სასვენ ნიშნებზე საუბრისას...

ოთხი რამ – **ხმა, სიტყვა, წერტილი, დატეხილი სტრიქონი** – არის ურთიერთკავშირში და ქმნის იმ რთულ რეალობას, რომელსაც მუხრან მაჭავარიანის სტილის თავისებურება ჰქვია...

* * *

მუხრან მაჭავარიანი წერს: „*ერთ დროს პოეტების გარკვეული წრე (და ძალიან საგულისხმო პოეტებისაც) სრულიად უარყოფდა პუნქტუაციის მნიშვნელობას ლექსში.*

პირადად მე ლექსში სასვენ ნიშნებს ვანიჭებ, მეტი რომ არ ვთქვა, დიდ მნიშვნელობას.“ – ეს ზოგადი პოზიციია პოეტისა...

ასევე: ავტორისეული პუნქტუაციის სწორად გააზრება; ტექსტის სწორად წაკითხვა (პაუზა, გრძელ და მოკლე სტრიქონთა განლაგების გათვალისწინება...) – აუცილებელი პირობაა ავტორის ჩანაფიქრის სწორი გაგებისათვის: „*მკითხველი, რომელიც მისთვის საჩოთირო ლექსში, დაიცავს პუნქტუაციას,*

თავის ადვილზე გააკეთებს პაუზას, ანგარიშს გაუწევს გრძელ და მოკლე სტრიქონთა განლაგებას – ერთი სიტყვით, ლექსს წაიკითხავს ისე, როგორც უნდა წაიკითხოს, და, როგორც ის ავტორს აქვს დაწერილი – დარწმუნებული ბრძანდებოდეო, შედეგი გაცილებით უკეთესი იქნება“...

უცნაურად მოეჩვენოს შეიძლება ვინმეს, მაგრამ მუხრან მაჭავარიანის აზრით, **პოეტის ნიჭი პუნქტუაციაში ვლინდება;**

„არსებობს თუ არა ნიჭის საზომი რაიმე ხელსაწყო? არსებობს! – ეს არის **წერტილი!** დიახ! **წერტილი** (აი, ეს –).

სად გაჩერდები, სად დასვამ წერტილს, რა სტადიაში ჩათვლი შენს ნაწარმოებს გასრულებულად... ჩათვლამდის კი ძიებაა და ძიება! ხოცვა-ჟლეტაა, ხოცვა და ჟლეტა, სტრიქონთა და სიტყვათა, აზრთა, რითმათა... ჰოდა, ამ ხოცვა-ჟლეტისას, რაც თავში მოვივა და რასაც ცოცხალს დატოვებ – იგია, სწორედ რომ იტყვის – რას წარმოადგენ შენ, როგორი ნიჭის პატრონი ხარ!

ამიტომ ადვილად არ უნდა ენდო სიტყვას, არ უნდა მოგზიბლოს მისმა გარეგნობამ, არ უნდა დაინდო იგი, არ უნდა მისცე შეღავათი, რადგან მან თვითონ არ იცის დანდობა. მანძილი ბოლო წერტილიდან ნაწარმოების პირველი სიტყვის პირველი ასოს მარცხენა კუთხემდე პირდაპირპროპორციულია ავტორის ნიჭის“...

„წერტილი“ ამ შემთხვევაში ზოგადი ტერმინი ჩანს: პუნქტუაციას გულისხმობს – წერტილს, მძიმეს, ტირეს, კითხვის ნიშანს, ძახილის ნიშანს, ფრჩხილებს!.. ამ ნიშანთა „მუხრანული“ კომბინაციები, ვარიაციები არის სწორედ მუხრანის ნიჭის გამოვლენა (მისივე თეორიის შესაბამისად)...

ნიჭის საზომი წერტილიაო...

ვთქვით, წერტილი სიმბოლური ნიშანია... ამ მუხრანულმა შეგონებამ აკადემიკოს არნოლდ ჩიქობავას ერთი ფრიად საინტერესო აზრი გამახსენა (წერტილთან დაკავშირებული):

ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს სხდომაზე ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის ერთტომეულის გამოცემის საკითხი განიხილებოდა (გასული საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისი). გამოცემის რედაქტორმა მიხეილ ჭაბაშვილმა ბრძანა, ჯერ არ არის მზად ლექსიკონი გამოსაცემადო. ბატონმა არნოლდმა მკაცრად თქვა; ლექსიკონზე მუშაობა არ მთავრდება! უნდა შეძლოთ წერტილის დასმაო! – დიას, **წერტილის დასმა ნიჭია, სწორად გათვლილი და დაგეგმილი სამუშაოს ფინალი!**..

* * *

მუხრან მაჭავარიანი სასვენო ნიშნების ტოლფას მნიშვნელობას ანიჭებს ლექსის **გრაფიკულ სახეს**. როგორ „ამტვრევს“ სტრიქონებს და რატომ „ამტვრევს“ სტრიქონებს? მოვუსმინოთ:

„რატომ „ამტვრევ“ მაგალითად მე ლექსის სტრიქონებს?! რატომ ვალაგებ სიტყვებს ხან „კიბურად“; ხან „სიმაღლეზე“; ხან „ჯვარედინად“?!

მე არ ვჯერდები მოქმედების სიტყვიერად ხატვას და ხშირად მივმართავ სიტყვების განლაგებით ხატვას მოქმედებისას.

ეს შეიძლება დიდი არაფერია, მაგრამ ეს კია, რომ ხატვის ეს მეთოდი ქართულ პოეზიაში (და არა მარტო ქართულში) ჩემამდე არავის გამოუყენებია.

სტრიქონებს ჩემამდეც ბევრი ანაწევრებდა (და არა ამტვრევდა) და დღესაც არაერთი ანაწევრებს, მაგრამ ეს დანაწევრება სტრიქონებისა, უძრავლეს შემთხვევაში ხდებოდა და ხდება (რა თქმა უნდა, თუ ზოგი ავტორის კონორარისადმი მიდრეკილებას გამოვრიცხავთ) ამა თუ იმ სიტყვაზე აქცენტის ვაკეთების მიზნით“..

(ჩვენ საამისო მაგალითებს ქვემოთ მოვიყვანთ...).

მუხრან მაჭავარიანისათვის სასვენ ნიშნები თუ „სტრიქონთა დამტვრევა“ – ყველაფერი ემსახურება სიტყვის ფასის გაგებას...

მუხრან მაჭავარიანისათვის **სიტყვის ფასი** სხვაა...

თითქოს ასეა: სიტყვა სიტყვაა ლექსშიც და ცხოვრებაშიც... მაგრამ არ ყოფილა ასე; პოეტის აზრით, „*ლექსში მოქცეული სიტყვა უფრო მძაფრია, ვიდრე იგივე სიტყვა ცხოვრებაში!*“

რა ანიჭებს ლექსში ამ სიმძაფრეს სიტყვას? – ხმა!.. ინტონაცია!.. ამას სასვენ ნიშნების დახმარებით გადმოსცემს პოეტი...

ის, რაც პოეტისეულ სიმძაფრეს სძენს სიტყვას, სასვენ ნიშანთა თავისებური კომბინაციითა თუ ვარიანტებით გადმოიცემა... და სტრიქონთა დამტვრევით...

სიტყვას „მოქნევა“ სჭირდება, მთავარია, როგორ მოიქნევეს სიტყვას პოეტი – ამაშია მისი სიდიადე: „*რუსთაველისა და აკაკის შეძღვევ, გალაკტიონივით ქართული სიტყვა იშვიათად თუ მოუქნევია ვინმეს*“...

მეტიც, ჩვეულებრივი ცხოვრებისეული სიტყვა პოეტმა უნდა გახედნოს, თავისი დამლა დაასვას: „*გალაკტიონმა არა მარტო არაერთი გაუხედნავი სიტყვა გახედნა, თითქმის ყველა ქართულ სიტყვას თავისი დამლა დაასვა:*

*ფეხის ყოველ გადადგმაზე, ყოველ სიტყვაზე, –
მყისვე მისი სტრიქონი გამოხტება ხოლმე.
მერედა სად?!*

იმ ქვეყანაში, სადაც რვაასი წელია ლექსი წვიმს, ლექსი ქუხს და ლექსი ელავს!..“

ამგვარ ამონარიდებს კომენტარიც არ სჭირდება; განმარტებაც სჭირს; ეს ის შემთხვევაა, როგორც თავად პოეტი იტყოდა, როცა სათქმელს ყველაზე უკეთ თავად ამბობს ნათქვამი...

კი, ეს „სიტყვათა გახედნა“, „ღამის დასმა“ – ისაა, რაც თავისებურ სახეს აძლევს ლექსს... სასვენი ნიშნები თუ გრაფიკული სახე ლექსისა გვეხმარება ამის აღქმაში...

აი, ეს მსჯელობაც მოვისმინოთ; იქნებ ეს დაგვეხმაროს საკითხის გააზრებაში:

„ორფაა გალაკტიონის სიტყვა;

სიტყვა, როგორც სიტყვა და სიტყვა, როგორც ხმა, – ერთმანეთს ერწყმის, იმუხტება ზიარი აზრით, ქმნის რაღაც მესამეს და სწორედ ეს რაღაც მესამეა გალაკტიონი.

გალაკტიონის ლექსის პულსი, – ზედმიწევნით ქართული, – უშუალოდ ქართული ენის უღერაზეა დამყარებული“.

„ორფა სიტყვა“... „სიტყვა, როგორც სიტყვა და სიტყვა, როგორც ხმა“... „ლექსის პულსი“... – ეს ის ცნებებია, რომელთა განმარტება მხოლოდ მუხრან მაჭავარიანს შეეძლო... ჩვენ უნდა გავიმეოროთ, ვირწმუნოთ და ვიგრძნოთ...

პოეტი ენის სტიქიაში უნდა იჯდეს... ეს სხვა რამეა... ისევ მუხრან მაჭავარიანს მოვუსმინოთ:

„დიდი სიტყვიერი მარავი სრულიად არ ნიშნავს „ენის სტიქიაში ჯდომას“...“

ენის სტიქიაში ჯდომა ნიშნავს: ფრაზის, სტროფის ქართული ენის ბუნებისამებრ აწყობას, ეროვნული რიტმის დაჭერას.

ვინ და როგორ განსჯის: ზის თუ არა ესა თუ ის პოეტი ენის სტიქიაში?

ამის პირუთენელი მსაჯული მეხსიერებაა: რაც ადვილად გამახსოვრდება – ყველაფერი ენის სტიქიაში ზის.“

ესეც „მუხრანული“ გააზრებაა...

„ენის სტიქიაში ჯდომა“ ენაზე მუდმივი მუშაობის შედეგია, ჯოჯოხეთური შრომისა...

„ძწერალმა, პოეტია თუ პროზაიკოსი, სარგებლობს რა ხალხის ენით, იღებს რა მას, იგი (ეს ენა) უნდა დააძუშაოს

ზედმიწვევით, დახვეწოს ყოველმხრივ, ნაწარმოებში არ უნდა იყოს არც ერთი ზედმეტი სიტყვა, არც ერთი ცუდი ადგილი, არც ერთი იაფფასიანი შედარება, გაპიროვნება და ა. შ. ენა ნაწარმოებისა ისე უნდა გაამშვენიეროს მწერალმა, რომ ხალხს „გაუჭირდეს“ თავისი ენის ცნობა (კარგი გაგებით). მას მოჰყვება მკითხველთა გემოვნების გაზრდა, მათი ყოველდღიური სამეტყველო ენის დახვეწა და გაამშვენიერება...“

„როდესაც ლექსში არაა ზედმეტი სიტყვა, და არც არის აზრობრივად აუცილებელი, რაც არ უნდა ბევრი სიტყვა იყო შიგ, მკითხველს მაინც ცოტა სიტყვა ჰგონია ამ ლექსში“...

იმ უზარმაზარ სამყაროში, რასაც ენის ლექსიკური ფონდი ჰქვია, „სიტყვა უნდა იპოვო“, სიტყვებს უნდა დაუბრუნო თავისი „პირველშობილი მნიშვნელობა“... ესაა პოეტის უცილობელი გამარჯვების წინაპირობა:

„მოვლენის, საგნის ანდა მოქმედების ზუსტად გამომხატველი სიტყვის პოვნა ჩემთვის დგას ყოველგვარ ბრწყინვალე შედარებაზე და სახეზე მაღლა.

ეს მეთოდი სიტყვებს უბრუნებს თავის პირველშობილ მნიშვნელობას.

ეს მეთოდი უახლოვდება ენის წარმოშობის ხანას.

ამ მეთოდით შექმნილი ნაწარმოები მკითხველზე ტოვებს ძალზე უბრალო შთაბეჭდილებას. სამაგიეროდ, ამ მეთოდით შექმნილი ლექსი საოცრად გამოხატავს იმას, რისთვისაცაა იგი დაწერილი“...

ლექსში წინა პლანზე სწორედ სიტყვა უნდა იყოს წამოწეული, თუ გვინდა, რომ მძაფრად ვიგრძნოთ ქართული ენის სიუხვე და ფერხორცი, – ასე ფიქრობს მუხრან მაჭავარიანი:

„მურმან ლებანიძე ეკუთვნის პოეტთა იმ პლეადას, რომელთა პოეზიაში წინა პლანზე სიტყვაა წამოწეული.

სწორედ ამ თვისების გამოა, რომ მურმან ლებანიძის ლექსებში ესოდენ მძაფრად იგრძნობა ქართული ენის სიუხვე და ფერხორცი“...

და რომ, პოეტის შემოქმედების ღირსეული დაფასება ქართული სიტყვის დაფასებაა, ასე ფიქრობს პოეტი:

„ერთხელ კიდევ დაფასდა სიტყვა ქართული.

შოთა რუსთაველის სახელობის პრემია მიენიჭა საქართველოს სასიტყველო პოეტს, გიორგი ლეონიძეს“...

მურმან მაჭავარიანი ასე ხედავს: ყოველ სიტყვას აქვს თავისი „**მძაფრი გემო, ფერი და სუნი**“...

მურმან მაჭავარიანი როცა რუსთაველისა და გალაკტიონის გენიალურობაზე საუბრობს, მაშინ წერს: „**გარდა რუსთაველის სიტყვისა, არც ერთი ქართველი პოეტის სიტყვას არა აქვს ისეთი მძაფრი გემო, ფერი და სუნი, როგორც გალაკტიონის სიტყვას**“...

და კიდევ: ყოველ სიტყვას აქვს თავისი საკუთარი **რიტმი**; რიტმი – სინამდვილის ასახვის ყველაზე უტყუარი საშუალება. მოვეუსმინოთ:

*„ჩემთვის ქვეყანაზე არაფერი არ არსებობს **რიტმის** გარეშე. სინამდვილის ასახვის ყველაზე უტყუარ საშუალებად მე მიმაჩნია რიტმი. ჩემთვის ყოველ სიტყვას აქვს საკუთარი რიტმი. ჩემთვის სიტყვა არის შედარება და მხატვრული სახე“...*

ასე რომ, სიტყვაა მთავარი... ესეც ვთქვათ: სულხან-საბას უმაღლის პოეტი ქართული სიტყვისადმი მისეულ დამოკიდებულებას:

„ბუკინისტების მაღაზიაში ერთხელ სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონი ვიყიდე. წიგნმა, ენისადმი, სიტყვისადმი მწერლისეულმა ასე ფაქიზმა მოპყრობამ მთელი ჩემი არსება შეძრა. სწორედ საბას ვუმაღლი, რომ სიტყვისადმი საოცრად

ვაჭიზი დამოკიდებულება გამიჩნდა. შემდეგ „სიბრძნე სიცრუისა“ წავიკითხე და საბამ მთლიანად დამიბყრო. ალბათ ამ დიდმა სიყვარულმა დამაწერინა საბასადმი მიძღვნილი ლექსი“...

ღიას, სიტყვააო მთავარი...

და არა მხოლოდ სიტყვა...

* * *

„**ხმა არის მთავარი!** – **სათქმელის შესატყვისი ხმა!**“ –
წერს ერთგან მუხრან მაჭავარიანი...

რა არის ეს „ხმა“?.. პოეტი ასეთ განმარტებასაც იძლევა: „**ლექსი, რომელიც ძირითადად მხატვრულ ხმაში აზროვნებას წარმოადგენს, – ყოვლად დაუშვებელია, განიხილო, – როგორც აზროვნება მხატვრულ სახეებში... სწორედ და მხოლოდ მხატვრულ ხმაში აზროვნება ვახლავთ შინაარსი ესოდენ გაცვეთილი სიტყვისა, – ნიჭი.**“

თითქოს ხმა და ინტონაცია სინონიმებია მუხრან მაჭავარიანისათვის: „**ხმას არავინ იღებს მწერლის ინტონაციის საჭიროებაზე...**“ მწერალს თავისი ინტონაცია უნდა ჰქონდეს; ამიტომ ბრაზობს კიდევ ზოგჯერ – „**ინტონაცია სხვისია**“ (ამას რამდენიმეგზის იმეორებს)... „**სავსებით განსხვავებული ინტონაციაა**“... ღიას, „**ხმაა მთავარი**“... „**ინტონაციაა მთავარი**“... „**უმაღლეს პოეტურ გამარჯვებად მიმაჩნია, აზრისა და ტონალობის შესაფერისობა, აზრის გამძაფრებული ხმის აღმოჩენა**“... ამიტომაც ყოველ აზრს თავისი ხმა უნდა შეუერთოს პოეტმა საკუთარი „**ხმის არსენალიდან**“... ამ ხმით უნდა გაამძაფროს აზრი...

თავად ასე ქმნის ლექსს: „**ლექსის შექმნისას სიტყვასა და სტრიქონს ხმამაღლა წარმოთქმით ისევე ვუსინჯავ ვღერადობას, როგორც ბროლის ჭურჭელს ანდა მუსიკალურ ინსტრუმენტს ხმას უსინჯავენ ხოლმე.** ალბათ, ამის გამოა, რომ პირადად ჩემზე ჩემი ლექსების უმრავლესობა სწორედ ხმამაღლა კითხვისას ტოვებს სრულყოფილ შთაბეჭდილებას“...

„*ხმას უსინჯავს სათქმელს*“... ცნობილი ფაქტია: მუხრან მაჭავარიანი ლექსებს ზეპირად თხზავდა; ბოლთას სცემდა და ისე თხზავდა... „*ხმას უსინჯავდა*“ და როცა ჩათვლიდა ლექსს დასრულებულად, მერე გადაჰქონდა ქალაღლზე... ესეც ცნობილია: სწორედ ეს ფაქტი გაითვალისწინა ოჯახმა და, როცა ახალი ბინა მიიღეს მაჭავარიანებმა, ორი ოთახი გააერთიანეს, რომ ლექსის თხზვისას მეტი სივრცე ჰქონოდა სასიარულოდ პოეტს...

ერთგან წერს მუხრან მაჭავარიანი: „*როგორც სამღერლად არის საჭირო ხმა და სმენა (უკეთუ კაცი ურცხვი არ არის), ასევე ლექსის წასაკითხად აუცილებელია ლექსის წაკითხვის ცოდნა. ლექსი ისე უნდა წაიკითხოს, – როგორც იგია დაწერილი, და არა ისე, – როგორც შენ გსურს*“...

ლექსის თემატიკას, შინაარსს (ანუ სათქმელს) უნდა შეესაბამებოდეს ხმაო, ინტონაცია... ლექსი უნდა „*მოერგოს*“ გარემოს, აუდიტორიას... – წერს ერთგან პოეტი: კლდეკარს ვიყავითო, „*იქაურობას რუსთაველის სტრიქონი მოერგო მხოლოდ*“...

რა გაეწყობა! –

***ყოველი პოეტის ხმას თავისი ასპარეზი აქვს*“...**

(გადახვევა: ჰყვებიან: 1964 წელს უნივერსიტეტში ოვაციები არ ცხრებოდა და ხელში აყვანილი გამოიყვანესო დარბაზიდან პოეტი!.. იმ დარბაზს მუხრანის ხმა მოერგო...).

„*მკითხველმა წაიკითხოს ისე, როგორც ავტორს დაუწყევრია ისინი*“... ამ თვალსაზრისით გადავხედოთ მუხრან მაჭავარიანის პოეზიას; რაც არსებითია, მოვეუსმინოთ, როგორ კითხულობს პოეტი საკუთარ ლექსებს და ვცადოთ, ისე წავიკითხოთ – არ დავუკარგოთ (არ შევეუცვალოთ) ხმა... თუ შევძლებთ, შევუდართო მისი წაკითხული (ზეპირი ინტონაციები) დასტამბულ ლექსებს და ამოვხსნათ საიდუმლო „*მისი სასვენი ნიშნების სისტემისა*“, მისი „*პოეტური ხმის თეორიისა*“... ანდა

„დატეხილი სტრიქონებისა“, ანუ მისი ლექსების გრაფიკული თავისებურებისა...

ღიან, მუხრან მაჭავარიანის „თორია“ სიტყვაზე, ზმაზე, წერტილზე, სტრიქონთა დატეხაზე უშუალო კავშირშია იმასთან, რასაც სასვენ ნიშანთა სისტემას ვეძახით მუხრან მაჭავარიანის პოეზიაში... პოეტს არაფერი „ემლება“ (თუ „გრამატიკულად განათლებულმა“ რედაქტორ-სტილისტებმა პოეტისადა უნებურად არ ჩაასწორეს...)...

რა თქმა უნდა, ყველა თავისებურ შემთხვევას ვერ ავხსნით, უბრალოდ, ჩვენ ვცდით, ვაჩვენოთ ეს თავისებურებები (ცხადია, შეძლებისდაგვარად...)...

* * *

კარგა ხნის წინათ გალაკტიონ ტაბიძის სახლ-მუზეუმში (თბილისში) ხელნაწერი ვნახე ლექსისა „მე და ღამე“. უცნაურმა პუნქტუაციამ მიიქცია ჩემი ყურადღება:

„ახლა, როცა ამ სტრიქონს კწერ, შუალამე იწვის,
ღნება,
სიო, სარკმლით, მონაბერი, ველთა ზღაპრებს, მეუბნება,
მთვარით, ნაფენს, არემარე, ვერ, იცილებს, ვერცხლის
საბანს,

სიო აკროტობს და ატოკებს ჩემს სახლის წინ იასამანს“.

პირველ და მეოთხე სტრიქონებში პუნქტუაცია ჩვეულებრივია (ნორმატული), მეორე და მესამეში – არაჩვეულებრივი. ყოველი სიტყვა მძიმით გამოიყოფა, გარდა სუბსტანტიური მსაზღვრელ-საზღვრულისა (ველთა ზღაპრებს და ვერცხლის საბანს – ერთ სინტაქსურ ერთეულადაა აღქმული)... ჩემთვის ხელმისაწვდომ არცერთ ბეჭდურ გამოცემაში პუნქტუაციის ხელნაწერისეული ვარიანტი არაა წარმოდგენილი... ცხადია, პოეტისათვის ეს არ ჩანს პუნქტუაციური ლაფსუსი...

არც ის მგონია შემთხვევითი გალაკტიონთან, როცა მხოლოდ სტროფის ბოლოსაა დასმული წერტილი, სტროფში სხვა სასვენი ნიშანი არაა:

„ასეთია ნაზი ბედი
ბედი რჩეულ ფერის
სიცოცხლეში თეთრი გედი
მხოლოდ ერთხელ მღერის.“

გალაკტიონის სულ რამდენიმე ხელნაწერი მაქვს ნანახი; მაგრამ ამ ორმა ფაქტმა დამაფიქრა: სასვენი ნიშნების საკითხი პოეტურ ტექსტში არ არის ისე მარტივად, როგორც ეს გრამატიკოსებსა და სტილისტ-რედაქტორებს გვგონია. ინტერესი ამ თემისადმი სწორედ გალაკტიონმა გამიჩინა და შემდეგ მუხრან მაჭავარიანისა და ანა კალანდაძის პოეზიამ მიიქცია ყურადღება. ამთავითვე ვთქვათ: ამ თემაზე საუბრის შესაძლებლობას ძირითადად ხელნაწერები იძლევა, თუმცა ბეჭდური გამოცემებიც მნიშვნელოვანია (განსაკუთრებით მუხრან მაჭავარიანის შემთხვევაში). დიახ, რედაქტორ-გამომცემელთა გრამატიკული განსწავლულობა ხშირად არღვევს (ეწინააღმდეგება) ავტორის ნებას... და, როგორც ჩანს, ავტორიც „იძულებულია“ დაჰყვეს მათ ნებას; თუმცა არაა გამორიცხული ავტორისეული ვარიანტებიც...

ამ მხრივ საინტერესოა მუხრან მაჭავარიანის ლექსის „საბა“ ხელნაწერისა და ბეჭდური ვარიანტის შედარება.

„საბას“ ხელნაწერს თარიღი უზის: „1949 წ. 23/XII. საღამო“. ბეჭდურ ვარიანტთან 60-მდე სხვაობაა პუნქტუაციაში. ძირითადად ეს არის სამი წერტილი (...), ძახილის ნიშანი, წერტილ-მძიმე, ტირე კომბინაციური ვარიანტებით (-/, -/!-); ერთი სტრიქონი „გალაკტიონისებურადა“ წარმოდგენილი – ყველა სიტყვასთან (გარდა მსაზღვრელ-საზღვრულისა) სასვენი ნიშანი, ოღონდ მძიმის ნაცვლად სამი წერტილია გამოყენებული: „...მზე... ეთხოვება... ალბათ... ახლა... ტურფა ტანძიას...“

(ცხადია: მ. მაჭავარიანისათვის იმ დროს გალაკტიონის ის ხელნაწერი უცნობი იყო!). კომბინაციები (,-/!-) ხელნაწერში არაა; ეს ავტორის შემდეგდროინდელი შემოქმედებაა.

სრულად წარმოვადგენთ „საბას“ ხელნაწერ და ბეჭდურ ვარიანტთა შედარებას. დათქმული პირობითი ნიშნები:

- (,) – მხოლოდ ხელნაწერში
- [,] – მხოლოდ ნაბეჭდში
- , – ორივეგან (უფრჩხილებო)

საბა

ორბელიანი(,) ლუდოვიკო მეთოთხმეტესთან(,) ალოდინეს და[...] მე[თ]ხუთმეტე კაცად შევიდა[.](!)

(...)ცამეტი ლუდოვიკო კელიდან იყურება[.](,)

ციცას ეფერება ლუი მეთოთხმეტე[.](,)

ხალხს ხმა დაუკარგა მეფის სიყრუემა, [-]

მეფეს ხალხზე მეტად კატა ეცოდება.

ხელმწიფემ საბას ნაუბარი მოისმინარა[.](;)

– ოჰ[...](!) ოჰ[...](!) ოჰ[...](!) ოჰო – თქვა და თითქოს
კიდევ ინანა[.](,)

მაგრამ ამითი არაფერი გამოვიდარა(,)

[([საბას ხმა როდი წააგავდა კნავილს კატისას])][.](!)

რაც შეიტანა[, -] ისევე ის გამოიტანა

იმ სახელგანთქმულ ვერსალიდან(,) ელჩმან

ქართლისამ.

– წვიმა არ არი! (-)

საბას კაბა დაუსველა რამ?(!)

– თოვლი არ არი! (-)

საბას თავი გაუთეთრა რამ?(!)

– ყინვა არ არი! (-)

სულხან-საბას აკანკალებს რა?!

- რამ დაასველა?(!)
- რამ დათეთრა?(!)
- რა აკანკალებს?! (-)

საქართველოა

მისთვის[:]

წვიმაც,

თოვლიც და ყინვაც!...(.)

მზე(...) ეთხოვება(...) ალბათ(...) ახლა(...) ტურფა

ტანძიას[...](,)

ეს სიცხადეა[,] სულხან-საბავ, თუ ფანტაზია?!

დედის ცრემლები

ყაყაჩოს და ბალახებს აწვიმს, (-)

აღვის ჩეროში

ტირის დედა შვილს მოტაცებულს, (-)

სტამბოლში შვილი დედას ტირის[,] - (ჰ)ყიდიან

ყმაწვილს(,)

(ჭვრეტენ ჯვარის წინ

წმინდა ნინოს(,)

მუხლზე დაცემულს).

- რამდენს აფასებ მაგ პატარას? - ჰკითხა სპარსულად
საბამ სპარსელს და მოუთმენლად ელოდა პასუხს.

- უი[,](!) ქართველი მეგონა და სპარსი ყოფილა! (-)

წარმოთქვა ბაღღმა, (-) ყური მოჰკრა რა საბას

სპარსულს.

- არა[,] პატარავ[,] ქართველი ვარ[,] ქართველი[,](!)

გესმის[?!]

- უი[,](!) დედასთან წამიყვანე[,](!..) წამიყვან[,] ძია?(!)[..]

საბას ცრემლები მოეძალა[,] ატირდა კაცი, (-)

თავის ბაღღობა გაახსენდა[,](-) თავის ტანძია.

ვით ეს ყმაწვილი[, –] საქართველოც[, –] ასე მცირეა,
საქართველოსაც, ვით ამ ყმაწვილს[,] ასე (ჰ)ყიდიან...

(–,)საფრანგეთს ვთხოვოთ: გვიშველისო, –)

სასაცილოა[! –](,)

შენი ვახტანგი ლუდოვიკოს ფეხზე ჰკიდა.

ასე ფიქრობდა სულხან-საბა ხელჯოხიანი.

მხარდამხარ საბას

ის პაწია ბიჭი მოსდევდა[...](.)

– მოგწყინდა განა(?) უნაყოფოდ[,] ელჩო ყიალი?! [–]

გულს ნუ გაიტეხ! [–] მუხა კვლავაც შეიმოსება[!](.)

ვფიქრობთ, შთამბეჭდავი სურათია... ასე მუშაობდა პოეტი პუნქტუაციაზე...

კიდევ ერთი საინტერესო მაგალითი: ერთი ცნობილი ლექსის ერთ სტროფს მუხრან მაჭავარიანი რამდენჯერმე დამოწმებს – ორჯერ „ჩანაწერებში“, ერთხელ ოთხტომეულის წინასიტყვაში. ბეჭდავს ოთხტომეულშიც და სხვაგანაც. სასკვენი ნიშნები განსხვავებულია:

	1	2	3	4	5
ნაკუწ-ნაკუწ-ნაკუწ-ნაკუწ კი არა	,	;	,	!	!–
გაუმარჯოს, გაუმარჯოს მთლინად	,	:	:	!–	!–
მიწიანა, /კაცინა, /ციანა	,	–	–	!–	–
საქართველოს მოთმინების ფიალას	!	.	!	!	!

1 – „ჩანაწერები“, გვ. 45;

2 – „ჩანაწერები“ გვ. 53;

3 – ოთხტომეულის წინასიტყვა;

4 – ასი ლექსი;

5 – ოთხტომეული, ტ. I.

სტანდარტული პუნქტუაციის წესებს I ვარიანტი ემთხვევა; II-III – ნაწილობრივ (განსხვავება არაა არსებითი); IV-V „მუხრანული“ ვარიანტია. რატომ არის ასეთი მრავალ-

ფეროვნება? როგორც ჩანს, ეს იმაზეა დამოკიდებული, რა განწყობაზეა პოეტი, როგორ კითხულობს ერთსა და იმავე სტროფს სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა ვითარებაში... როცა ამბად გვიყვება (ჩანაწერებსა თუ წინასიტყვაში), პუნქტუაცია თითქმის ჩვეულებრივია; როცა ლექსად გვაწვდის, მაშინ „ხმა-საც“ გვიკარნახებს წასაკითხად; ამას ემსახურება „მუხრანული“ სასვენი ნიშნები... მე ასე ვფიქრობ... ასეა ვითომ?..

* * *

მუხრან მაჭავარიანის სტილის თავისებურებად უნდა მივიჩნიოთ კომბინაციები: მძიმე და ტირე (, -), ძახილის ნიშანი და ტირე (! -). ეს კომბინაციები ჩვეულებრივია ტრადიციულ სისტემაში: მძიმე თუ ძახილის ნიშანი ფრაზის შინაარსზე მიანიშნებს (თხრობითი, ძახილის, ბრძანებითი...), ტირე გამიჯნავს ავტორისეულ და პერსონაჟისეულ ტექსტს. მუხრან მაჭავარიანთან ამ ფუნქციითაც გამოიყენება ეს კომბინაციები:

„მე ვარ და ჩემი ცხენიო! – უხმოდ იძახდა მხედარი“.

„ჩამოართვეს ცხენი:

– აქეთ! – უთხრეს ხელით“.

„– რაო, – ვახტანგმა, – ვინ არი?

„გმაღლობთ, არ ვეწევი, მაგრამ თქვენი ხათრით, – ვიტყვი მე.“

პოეტთან ადრეულ ხელნაწერებში მხოლოდ ამ ფუნქციით გამოიყენება ეს კომბინაციები (, - / ! -). მოგვიანებით სხვა დანიშნულებას იძენს; მოგვიანებით იტყევა მუხრან მაჭავარიანის სტილის თავისებურებად.

მაგალითები:

„თუ ხარ კაცი, –

გმართებს ცოდნა, –

თვალის ხუჭვა იცი მიტომ, –

თვალი შენი

ყელაფერზე, –

ყელაფერზე, –
რომ არ ჭყიტო.“

ამ ლექსში ხუთჯერაა გამოყენებული კომბინაცი (,-).
ამათგან ოთხჯერ „წესებით“ მძიმეა საჭირო, ერთხელ (ბო-
ლო შემთხვევა) ორივე ზედმეტია...

სხვა მაგალითი:

„აღარც საბაა!
აღარც, – ბესიკი!
აღარც, – ვახტანგი!
აღარც, – არჩილი!“

აქ სამჯერაა ნახმარი მძიმე და ტირე; სამივე შემთხვევა-
ში „წესებით“ მხოლოდ ტირეა საჭირო.

სხვა შემთხვევა:

„უმთავრესი,
ვატყობ,
ამჟამად, –
გამძლეობაა.“

ან: „გადასაჭრელი საკითხები, – გადაიჭრება“.

ამ შემთხვევებში (, -) ორივე ზედმეტია...

თუმცა მოდით, ასე ვთქვათ: „წესებით“ არის ზედმეტი...
პოეტისათვის? – ცხადია, არა...

ასევე საინტერესოა კომბინაცია – **ძახილის ნიშანი და
ტირე (! -)**. არ ხდება მისი დანიშნულების გააზრება ტრადი-
ციული წესებით... მაგალითები:

„...და დაგეწერა, –
ხარ ქართულად რისი დამწერიც! –
დანტე ვინ არი! –
ჰომეროსზე იქნები მეტი!“

ანდა:

„უსიტყვოდ! –
ფიქრით! –

მხოლოდ ფიქრით:

ღარიბის ცოლმა გაინატრა ცოლობა მდიდრის“.

ერთ ლექსს მოვიყვან, რომელშიც მხოლოდ ძახილის ნიშანი და ტირია; ორგან კითხვის ნიშანი ემატება. გრაფიკული სახეც საინტერესოა (დამტვრეული სტრიქონები, „კიბურად“ აწყობილი):

„არა და არა! –

არ უნდა შედრკე! –

ეხეტე ხევ-ხევ! –

იხოხე ტყე-ტყე!

იხოხე ტყე-ტყე! –

ეხეტე ხევ-ხევ!

დაგცეს?! –

ხელახლა წამოხტი ფეხზე! –

კვლავ დაგცეს?! –

ისევ წამოხტი ფეხზე!

და კიდევ ერთხელ! –

და არაერთხელ! –

და არაერთხელ! –

და კიდევ ერთხელ! –

და კიდევ ერთხელ! –

და კიდევ ერთხელ! –

სატანას

კვერთხი

სახეში

ხეთქე!

არა და არა!

არ უნდა შედრკე!“

ნუ შევეცდებით ტექსტის სინტაქსური ანალიზის საფუძველზე სასვენ ნიშნებს ფუნქციები მოუვნახოთ... არადა, რაღაც

კანონზომიერება აშკარაა: ძახილის ნიშანი ყველგანაა (19), კითხვის ნიშანი ორგან; 13-ჯერ ძახილის ნიშანთან ტირეა... ლექსში სხვა სასვენი ნიშანი არაა...

და თითქოს მოულოდნელია: ისეთ ლექსში, როგორცაა „ანდუყაფარო, ლიპარიტო, დარნო მთათანო“ – სადაც ოცზე მეტი მიმართვის ფორმაა და ისეთი ამალღებილი განწყობილება (ვერ დამადუმონ, ვერ დამძალონ, თუნდა ჩამქოლონ...“), არაა არ ერთი ძახილის ნიშანი...

არის ლექსები, რომლებშიც მხოლოდ წერტილებია გამოყენებული (ერთგან ორი):

„გიგონებ.

სიშორე გაწარსულებს.

ხეებს ვაკვირდები გაძარცულებს.

უფოთლოდ

ვიცანი

ჭადარი.

და აქ რა იციან:

ფოთლები ამისი მანდ არი.“

არის შემთხვევები, როცა ლექსში მხოლოდ მძიმეებია (ბოლოში წერტილი):

„გამისკდეს მიწა,

დამახრჩოს თოვლმა,

მივეცე შმაგი მდინარის ზვირთებს,

ლიმილის გარდა,

მე შენი მტრობა

თუ რამეს მგვრიდეს“.

სამი წერტილი:

„ცოტაც და...

ცოტაც და...

საცაა ვიკივლებ!..

მომწყინდა...
მომწყინდა...
მომწყინდა...
მომწყინდა...
მომწყინდა
ყოველდღე
ერთი და იგივე!“

ტრადიციული წესებით მიმართვის ფორმა წინადადების სხვა წევრებიდან მძიმით გამოიყოფა; მუხრან მაჭავარიანი მიმართვის ფორმას სისტემებზე წინა მხრიდად არ გამოყოფს მძიმით:

„ეგ სიცრუეა სულხან საბავ, თუ ფანტაზია?“

„გამარჯობა ნათელი მთვარე!“

„მუხრანი არ გახსოვს შე კაი ქალო?!“

„გელით გაზაფხულო, გელით!“

„გამოსროლილო ხევსურეთით ლექსო ხალხურო,“

ასეა ხელნაწერებშიც (რომლებიც მინახავს) და ნაბეჭდშიც. არის ლოგიკაც ამ „წესში“: რამდენადაც დაკვირვებივარ, ავტორისეული დეკლამაციის დროს მიმართვის ფორმა წინამავალ ფრაზასთან ერთად წარმოითქმის და პაუზა არ იგრძნობა... თუმცა გამოცემებში ზოგჯერ თავს იჩენს რედაქტორ-სტილისტთა ჩარევა: „ენგურთან, ჩემო არაგვო, ხმა აღარ ამოგედება“... მაგალითად, ხელნაწერში მძიმე არ არის მიმართვის წინ შემდეგ შემთხვევებში:

„კარტოფილს არ მიირთმევთ ქალბატონო აგრაფინა?“

„სირცხვილი არ გვაჭამო, თუ ძმა ხარ კოწია!“

ნაბეჭდში ორივეგან მძიმეა... ეს კიდევ ერთხელ ადასტურებს იმას, რომ გამოცემის დროს დიდი სიფრთხილეა საჭირო, რომ არ შელახოს ავტორის ნება...

არის შემთხვევები, მიმართვის ფორმის ორივე მხრიდან ტირეებით გამოყოფისა: „შენ – სისხლო ჩემო – სად არ და-

ღვრილო“... ვერ ვიტყვით, ეს მიმართვა სხვა მიმართვებისგან
რით განსხვავდება“...

მოკლედ, გვანსოვდეს მუხრან მაჭავარიანის აზრი: „პი-
რადად მე ლექსში სასვენ ნიშნებს ვანიჭებ, მეტი რომ არა
ვთქვა, დიდ მნიშვნელობას“...

და სტრიქონების „დამტვრევა“... გვანსოვს, ზემოთ ვსა-
უბრობდით: მუხრან მაჭავარიანი სასვენ ნიშნების ტოლფას
მნიშვნელობას ანიჭებს ლექსის **გრაფიკულ სახეს**. როგორ
„ამტვრევს“ სტრიქონებს და რატომ „ამტვრევს“ სტრიქონებს?
მოვუხსინოთ:

„რატომ „ამტვრევ“ მაგალითად მე ლექსის სტრიქო-
ნებს?! რატომ ვალაგებ სიტყვებს ხან „კიბურად“; ხან „სიმალ-
ლეზე“; ხან „ჯვარედინად“?!“

მე არ ვჯერდები მოქმედების სიტყვიერად ხატვას და
ხშირად მივმართავ სიტყვების განლაგებით ხატვას მოქმედები-
სას“...

ახლა მაგალითები: რამდენიმე საინტერესო მაგალითი
ზემოთაც მოვიყვანე: „არა და არა! –“; „გიგონებ.“; „გამის-
კლეს მიწა,“; „ცოტაც და...“

ორიოდე სხვა მაგალითიც:

„ნათლად განიხვნა ზეცის კარიბჭე;

ხმელეთით

ავარდა

ცად

ეკკალიპტი...

ერთი

კარგი

ღლე

(ვით არაერთხელ),

ღლეს, ერთხელ კიდევ

ჩა—

მო –
ყა –
ლიბ –
და!“

ანდა:

...„წუთით მოსვლის და სამუდამოდ წასვლის შუაში, –
ვარ ახლა როგორც,–

ვიყო

უნდა,

ნუთუ,

სულ

ასე?!“

ანდა:

„მინდა და მინდა!–

მინდა და მინდა!–

მინდა და მინდა!–

ვადილო მინდა

ღმერთი, რომელმაც მე ამომზიდა

უწყლო,

უმზეო,

უძირო

ჭიდან, –

სადაც ურიცხვი ბედკრული დარჩა“.

ანდა:

„ტა,

ტა,

ტა,

ტა!

რანაირად ბრდღვინავს არაგვი!

ხო,

ხო,

ხო,
ხო! –
ხმელეთს როგორ ეხეთქება ზღვა!
არა!
სხვისი მისაბადი
რა მჭირს, –
თვარა, – კი!..
სხვა
როცა მე შემომნატრის,
მე
მივბადო სხვას?!“
წარმოვადგენთ გრაფიკულ ვარიანტებს ყოველგვარი
კომენტარის გარეშე:

* * *

„გამომემშვიდობა... შევნიშნე სინანული;
მოვდივარ! –
გინახავთ თვალით სისარული?!
ეს მე ვარ,
ეს მე ვარ,
ეს მე ვარ, მიწაო.
ეს მე ვარ,
ეს მე ვარ,
ეს მე ვარ, ცაო...“

* * *

„ღა
წვიმა,
წვიმა,
წვიმა,
წვიმა,

წვიმა და წვიმა –
არის მუდამდღე
ამ ხეობის ფიქრი და ნატვრა“.

* * *

„ჩამოვიდა ფეხად ზეცა;
გაილუმბა შრიალეთი...
ახლა,
ნეტა,
დამსვა მე და
მომცა
კარგი
წიგნი
ერთი!“

* * *

„მას უკან, რაც გაჩნდა ხალხი –
ერთს გემუდარები მიწვივ:
თქვი!
თქვი!
თქვი!
ღირს?! –
ღირს თუ არ ღირს?! –
პასუხის გამხადე ღირსი!“

* * *

„საშველს რომ აღარ მადღევს ხოლმე მამულზე ფიქრი,
ხანდახან
გულში
ღიმილით
ვიტყვი: –
რა ჩემი ჭკუის საქმეა ნეტა
მამულო ჩემო, გილხინს თუ გიჭირს!“

* * *

„ვირბინოთ!

ვირბინოთ! –

ბალახი სველია,

ღელეო გახსოვარ?!
მიცანი, ცაო?!
შენ რაო, ნიაო !...

შენ რაო, ნიაო !...

* * *

„მამული სისხლით გააჯერეს იმდენად მტრებმა, –
წვიმას ვერ იტანს...
დროდადრო
ცრემლი
ისევ
წვეთავს
საბას წვერიდან, –
თითქოს
თოვლივით თეთრი წვერი –
თოვლივით ღნება.“

* * *

„ამოდის
ახლა
ავტობუსი
აღმართზე
ქშენით, –
რომ არ გაგასწროს,
ფაციფუციტ ტანსაცმელს იცვამ...“

* * *

„აჰდა ვახტანგ მეფე მარტოკა, –
უხანჯლოდ და ულახტოდ.

* * *

„აჰდა ვახტანგ მეფე მარტოკა, –
უხანჯლოდ და ულახტოდ.

„აჰდა ვახტანგ მეფე მარტოკა, –
უხანჯლოდ და ულახტოდ.

* * *

„აჰდა ვახტანგ მეფე მარტოკა, –
უხანჯლოდ და ულახტოდ.

„აჰდა ვახტანგ მეფე მარტოკა, –
უხანჯლოდ და ულახტოდ.

„აჰდა ვახტანგ მეფე მარტოკა, –
უხანჯლოდ და ულახტოდ.

„აჰდა ვახტანგ მეფე მარტოკა, –
უხანჯლოდ და ულახტოდ.

„აჰდა ვახტანგ მეფე მარტოკა, –
უხანჯლოდ და ულახტოდ.

„აჰდა ვახტანგ მეფე მარტოკა, –
უხანჯლოდ და ულახტოდ.

„აჰდა ვახტანგ მეფე მარტოკა, –
უხანჯლოდ და ულახტოდ.

„აჰდა ვახტანგ მეფე მარტოკა, –
უხანჯლოდ და ულახტოდ.

„აჰდა ვახტანგ მეფე მარტოკა, –
უხანჯლოდ და ულახტოდ.

„აჰდა ვახტანგ მეფე მარტოკა, –
უხანჯლოდ და ულახტოდ.

„აჰდა ვახტანგ მეფე მარტოკა, –
უხანჯლოდ და ულახტოდ.

მალლიდან ნახა:
სირბილით
    კიბეზე
        კაცი
            ახტოდა...“

* * *

„სახლში შემოჰყავთ საიდანღაც დიაცი სიძვის
და...
    სიგარეტი
        საფერფლეზე
            თავისით
                იწვის.“

* * *

„ხმა ნადურისა ყანიდან, –
მაძაპაპური ყაიდა;
– ე, – ბოშო! –
    ქორი! –
        არიქა!
– ე, – ბიჭო! –
    თოფი! –
        არიქა! –
რა იქნა?! – ნეტა, – რა იქნა?! –
მორჩა?! – გათავდა?! – წარიტრა?! –
მორჩა! – გათავდა! – წარიტრა! –
გუდა-ნაბადი აიკრა!“

* * *

გვაქვს ასეთი „მარტივი“ ვარიანტებიც – ყოველგვარი
„გრიფიკის“ გარეშე.

„ენახე ენგური რომელიც კლდეს ღრიანცელით ეხლება;
ენგურთან ჩემო არაგვო, ხმა აღარ ამოგეღება.“

ასეთი გრაფიკული ვარიაციები (ანუ „დატეხილი“ სტრიქონები – ხან „კიბურად“, ხან „სიმადლეზე“, ხან „კვვარედინად“...) უთვალავია... მუხრან მაჭავარიანის ფანტაზია ამოუწურავია... ჩვენ ეს ვიკმართ...

რამდენი ვისაუბრეთ... შევძელით პოეტის რაიმე საიდუმლოს ამოხსნა? – რა მოგახსენოთ... თავისებურებებზე, ორიგინალურობაზე მინიშნებას კი შევეცადეთ... ზოგადად ასე დავასრულოთ:

ხმა, სიტყვა, წერტილი, დატეხილი სტრიქონი... – ესაა მუხრან მაჭავარიანის პოეზიის საიდუმლო... დამხმარე საშუალება პოეტური სათქმელის მკითხველამდე ზედმიწევნით ზუსტად მისატანად...

კრებული „ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები“, XIV, 2018

ფიქრები მუხრან მაჭავარიანზე, ანუ მასალები ბიოგრაფიული ნარკვევისათვის*

წინათქმა

12 აპრილი მუხრან მაჭავარიანის დაბადების დღეა. ბატონმა მუხრანმა მეცხრე ათწლეულში შეაბიჯა. რვა ათეული წელი ღირსეულად იარა... რვა ათეული წლის განმავლობაში საქმითა და სიტყვით ზიდა საქართველოს ჭირ-ვარაში... ფიქრით ზიდა, ლექსით ზიდა და ჩვენც უამრავი საფიქრალი გაგვიჩინა... მუხრან მაჭავარიანის მიერ განვლილ რვა ათეულ წელზე ვფიქრობ და მომავალ წელთა სიმრავლეს ვუსურვებ ბატონ მუხრანს საქართველოს საიმედოდ!...

ფიქრი პირველი

„ქართული სიტყვის დიდი მოურავი“ (მ. მაჭავარიანის ფრაზა) გიორგი შატბერაშვილი იტყოდა: კარგი დღე ის დღეა, რომელიც სიკეთით დაგამახსოვრებს თავსო... და, ვფიქრობ, ჩვენთვის კარგ დღეთა სათვალავში ჩაითვლება ის დღეც, რომელსაც მუხრან მაჭავარიანთან ერთად გავატარებთ, მუხრან

---

* 2009 წლის 17 დეკემბერს რუსთაველის თეატრში 18 საათზე გაიმართა მუხრან მაჭავარიანის საიუბილეო საღამო. 20 საათზე რესტორან „მეტეხის ჩრდილში“ – საიუბილეო საღამოსადმი მიძღვნილი ვახშამი. რამდენიმე დღით ადრე ბ-ნი მუხრანის დავალებით დამირეკა პოეტის ქალიშვილმა, ჩემმა მეგობარმა ნანა მაჭავარიანმა და ბ-ნი მუხრანის თხოვნა გადმომცა: „მეტეხის ჩრდილში“ გამართულ ვახშამზე მეთამადა. ჩემთვის ეს დიდი პატივი იყო (მით უმეტეს საქვეყნოდ ცნობილი თამადის საღამოზე!)... საღამო იწერებოდა. მერე მირჩიეს მეგობრებმა, ეს ჩანაწერები გამომექვეყნებინა... ასე იქცა „სადღევრძელოები“ „ფიქრებად“... ეს ტექსტი გამოსაქვეყნებლად ბ-ნი მუხრანის სიცოცხლეში გადავეცი რედაქციას, მაგრამ... მერე მინაწერის გაკეთება მომიხდა...

მაჭავარიანის ლექსთან გავატარებთ, მუხრან მაჭავარიანზე ფიქრში გავატარებთ...

ერთ მოღვაწეზე წერს მუხრან მაჭავარიანი, საქართველოთი დაავადებული კაციაო და „ღმერთმა ნუმც გაჰყაროსო იგი ამ სენს, ვინაიდან ეს ის სენია, რომლისგანაც როგორც კი განიკურნები, ლეში ხარ მაშინვეო“... და თუ ვინმეზე ითქმის დღეს ეს სიტყვები, მუხრან მაჭავარიანზე ითქმის უპირველესად: საქართველოთი და ქართული ენით დაავადებული კაცია იგი...

არ არის იოლი მუხრან მაჭავარიანზე (როგორც ყველა კლასიკოსზე) საუბარი: ყველას ჩვენი მუხრანი გვყავს და მე შევეცდები „ჩემს მუხრან მაჭავარიანზე“ გესაუბროთ...

ალბათ ყველასათვის, მაგრამ ჩემი თაობისათვის მუხრანი სულ სხვაა: სამოციანი წლების ქუთაისში ამბად მოვიდა: უნივერსიტეტში (მაშინ ერთი უნივერსიტეტი იყო!) მუხრან მაჭავარიანს ისეთი ლექსები წაუკითხავსოო... ხელნაწერები ჩამოიტანეს ქუთაისში და ჩუმიდ ვუკითხავდით ერთმანეთს: „თუ ვინმე ფიქრობს, დადუმდეს ენა, შენც არ მომიკვდე! არა და ვერა!“ და, გასსოვთ, ალბათ... „ახლა კი დროა! – სოლომონ რომა, კვლავ დაიქუხოს საქართველომა“; თუ – „გაუმარჯოს საქართველოს მოთმინების ფიალასო“... ამ ლექსებმა უამრავი კითხვა გაგვიჩინა „საბჭოთა მოწაფეებს“:

- რას ნიშნავს „დადუმდეს ენა“?
- ვის სურს ჩვენი ენის დადუმება და რატომ?
- რისი დროა ახლა?
- რა შუაშია სოლომონი?
- როდის დაიქუხა საქართველომ, კვლავ დაქუხებას რომ ითხოვს პოეტი?
- და სხვა... და სხვა...

ღვთის მაღლით, ჩემი ბავშვობის ქუთაისში იყვნენ ისეთი ადამიანები, ვისაც შეეძლო ამ კითხვებზე პასუხის გაცემა და...

ჩვენ სულ სხვანი გავხდით... ისეთები, ვინც ჩვენდათავად სამოციანი წლების ბოლოს სტუდენტულად შეკრებებზე ვბედავდით, მუხრანის ეს ლექსები გვეთქვა და „საქართველოს მოთმინების ფილა“ გვედღეგრძელებინა; კვლავ დაქუხება გვენატრა საქართველოსი... აი, ამისთვის მაღლობა მუხრან მაჭავარიანს, თავისი მძლავრი პოეტური ხმით ჩვენში ის მძაფრი ნერვი რომ გამოაღვიძა, ქართული რომ ჰქვია!.. ფაქტობრივ, ეროვნული მოძრაობა ჩემთვის და მრავალი ჩემნაირისთვის სამოციანი წლებში ამ ლექსებით დაიწყო...

ზემოთ ვთქვი, „საქართველოთი დაავადებული კაცია იგი“-მეთქი; ვისურვებდი, „ეპიდემიად“ ქცეულიყოს ეს სენი და „მუხრანის ავადმყოფობა“ გადასდებოდეს სრულიად საქართველოს – ყველა ქართველსა თუ არაქართველს!...

ფიქრი მეორე

*„საქართველოთი გახარებული,
საქართველოთი გაძწარებული,
საქართველოთი გულანთებული,*

საქართველოთი გულდათუთქული“ კაცია მუხრან მაჭავარიანი. არ შევცდები, თუ ვიტყვი: საქართველო, ქართველი და ქართული თავის პოეზიაში იმდენჯერ არავის უხსენებია, რამდენჯერაც მუხრან მაჭავარიანს...

ერთგან მუხრანი წერს: „*აგერწინას (ეს სიტყვაც მომწონს!) საფრანგეთში ვიყავი; ვღვავარ ფრანგულ მიწაზე, ვათვალიერებ ვერსალს; მოვიხედე უკან: აგერ არ დგას ჩემი კაკლის ხე? ჩემი ორსართულიანი სახლი? ჩემი იზვარა და ჩემი ლაშურა? ჩემი მტკვარი და ჩემი არავი?... დგანან და შემომცქერიან;* – გამეცინა, – *ფეხი მიწას დავკარი:*

– *დამეკარგეთ-მეთქი აქედან!* – *დაბრუნდით-მეთქი შინ!* – *გავიგონია! ფეხიც არ მოიცვალეს, – დგანან და თვალს არ მამორებენ!* – *უხსიტყვოდ მეუბნებიან: სადაც შენ ხარ,*

ჩვენც იქ უნდა ვიყოთ!“ და ოთხმოცი წელია, მუხრანთან ერთად მოდიან (ან: მუხრანი მოდის მათთან ერთად) არგვეთი და ყვარელი, საჩხერე და თბილისი, ჭერათხევი და დარიალი, უშბა და მყინვარწვერი... ესაა მუხრან მაჭავარიანის საქართველო!... ეს ის საქართველოა, „ორი ცრემლიდან“ რომ ჭვრეტდა საბა!... ეს ის საქართველოა, „ბედი ქართლისა და ქართლის ჭირი ისევ რომ უდგას დღის წესრიგში“... ეს ის საქართველოა, ასე რომ მოუძრავლდა „გუგულის კვერცხი“... „მე საქართველო არ მსურს ამგვარიო!“ – იტყვის მუხრანი და ვისურვოთ, გვექნოდეს ისეთი საქართველო, მუხრანს რომ სურს, მუხრანს რომ ეკადრება!...

ფიქრი მესამე

რა არის ქართული ენა?

ილიამ ბრძანა, ღვთაებრივი საუნჯეაო: „სამი ღვთაებრივი საუნჯე დაგვრჩა ჩვენ მამა-პაპათაგან: მამული ენა და სარწმუნოება“...

იაკობმა ბრძანა, ქართული ენა ჩვენი ეროვნების უმთავრესი ბურჯიაო: ეროვნებას ოთხი ბურჯი აქვს – მამული, ენა, ეროვნული სკოლა და სარწმუნოებაო...

ქართული ენა ჩვენი ეროვნული მეობის საფუძველიაო, – ეს მეცნიერმა ბრძანა – არნოლდ ჩიქობავამ...

და მაინც, უფრო პოეტური, უფრო შთამბეჭდავი და ორიგინალური განმარტება, რაიც მუხრან მაჭავარიანმა ბრძანა, მე არ მეგულება:

„ქართული მარტო ენაა?!

ქართული ქართველთ რწმენაა!

ღმერთია!

ბედისწერაა!

ზღვა როა! –

იმოდენაა!“

რუსთაველი მუხრანისათვის „ქართული სიტყვის მხედართმთავარია“, გიორგი შატბერაშვილი – „ქართული სიტყვის დიდი მოურავი“... მუხრან მაჭავარიანი ამასაც იტყვის: რუსთაველი ქართველი რომ არ ყოფილიყო, „ვეფხისტყაოსანს“ ვერ დაწერდა; ანუ: „ვეფხისტყაოსანი“ მხოლოდ ქართულ ენაზე შეიძლებოდა დაწერილიყო... და იმიტომაც შეძლო ქართველმა კაცმა ქართულ ენაზე „ვეფხისტყაოსნის“ დაწერა, რომ „დავით აღმაშენებლის ხმაღზეა დამყნობილი კალამი შოთასი“!.. ესეც ქებაა ქართული ენისა, მორიგი ქება... და: არავის იმდენი ხოტბა არ უთქვამს ქართული ენისა, რამდენიც მუხრან მაჭავარიანს; არავინ ცდილა იმდენაირად და ისეთი კუთხით დაენახვებინა ჩვენთვის დედაენა, როგორც ეს მუხრანმა მოახერხა... მხოლოდ მას შეუძლია წარმოიდგინოს და დაინახოს, „როგორ იგერიებს პატარა ქართველი ორთავიანი არწივის კლანჭებს იაკობ გოგებაშვილის „დედაენითა“!.. მხოლოდ მას შეუძლია ჭირისუფალის თვალით დააცქერდეს „სიტყვის კონაში“ შემორჩენილ „გარდაცვლილ სიტყვებს“... დედაენის სიყვარულმა დააწერინა პოეტს შვიდი დიდებული გამოკვლევა შვიდი ქართული სიტყვის შესახებ – შესაშური პროფესიონალიზმით შესრულებული... და მეტიც – ასამდე წერილი თუ შენიშვნა, ორტომეულის მეორე ტომში რომ გამოაქვეყნა... აი, ესაა მუხრანისებური სიყვარული დედაენისა – ქართული ენისა!

„ენაშია ჩვენი ქართველობა!

ენაა ჩვენი სარწმუნოება!

ნახავთ სომეხს, არ იცის სომხური და არის სომეხი!

ნახავთ ებრაელს, არ იცის ებრაული და არის ებრაელი!

ვერ ნახავთ ქართველს, ქართული არ იცოდეს და ქართველი იყოს!“ – ასე ფიქრობს მუხრან მაჭავარიანი და ეს ქართული ენა უდღეგრძელოს ღმერთმა მუხრან მაჭავარიანს!..

ფიქრი მეოთხე

ერთი სურათი მაქვს ნანახი: სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმინდესი და უნეტარესი ილია მეორე და მუხრან მაჭავარიანი პირისპირ დგანან; უწმინდესი და უნეტარესი ღიმილით ესაუბრება მონუსხულ პოეტს... ისეთი შთაბეჭდილება მრჩება, თითქოს ამ საუბარში უთხრა კათოლიკოს-პატრიარქმა მუხრანს: „*თქვენი გამოსვლის დროს მე გამახსენდა მაცხოვრის სიტყვები. მან ასე უწოდა თავის ორ მოწაფეს: „ძენო ქუხილისანო!“ თქვენ შევშენით ეს – ძეო ქუხილისაო!“*

და მესმის, მუხრანის ხმით როგორ ქუხს, როგორ რეკავს ღუმილი „ჯვრით, ალავერდით, გელათით, ტბეთით... ზარ-ზმით, ოპიზით, ოშკით, ხახულით“... და ვხედავ, როგორ იწერს პირჯვარს ძეი ქუხილისაი:

„მტრული აშოროს მზერა!

ავს არ ეხილოს თვალს!

ჯვარი სწერია გელათს!

ჯვარი სწერია ჯვარს!“

და ვნატრობ: ისმინოს ღმერთმა ლოცვად ძისა ქუხილისაი – ჯვარი ეწეროს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს, ჯვარი ეწეროს ქართულ ეკლესიას!..

ფიქრი მეხუთე

ქეთევან მაღალაშვილს უთქვამს, არავინ იცის, ნიჭი ვის დაეცემა ზეციდან თავშიო... ჰოდა, უბოდა ზეცამ ეს ნიჭი მუხრან მაჭავარიანს... მაგრამ მარტო ღვთის წყალობა კლასიკოსად ვერ აქცევს კაცს: ნიჭს გარემო სჭირდება, დიდად ნიჭიერი კაცი კლასიკოსად რომ იქცეს... ჰოდა ეს გარემო უპირველესად ოჯახია... და ღმერთმა ეს გარემოც უბოდა მუხრან მაჭავარიანს – დიდი ქართული ოჯახი!.. პოეტი ასე მოიგონებს დედას: „დედაჩემი მაგარი და მართალი ქალი გახლდათ; პირდაპირი. ზედმიწევნით ობიექტური. აკაკის გარდა პოეტად არა-

ვინ მიაჩნდა. ზეპირად იცოდა არაერთი, არამცთუ ლექსი, პოე-
მაც კი აკაკისი“... ერთი შეხედვით, თითქოსდა მოულოდნელია
ის, რაც მუხრანის დისთვის უთქვამს ქალბატონ თამარს, „მე
არ მომწონს, შვილო, მუხრანის ლექსები“... და ამას ამბობს
აკაკის ზეპირად მცოდნე ქალბატონი ამ ლექსის ავტორის შე-
სახებ: „მცხეთით. წყნეთით. თუხარისით. ჩორთით. ოთხით.
თოხარიკით – უხალისოდ თუ ხალისით მიაშურა ხალხმა
თბილისს“... ანდა: „გაეპარებოდა ხოლმე მამობილსა და დედის
საფლავზე ტიროდა საქართველო“... მაგრამ აქ მთავარი სხვაა:
შვილისადმი დედის მომთხოვნელობაა აქ მთავარი და სწორედ
ესაა ის გარემო, რომელმაც „მისცა ნიჭს გზა ფართო“... არ-
ცთუ შორეულ წარსულში დედას წიწილებივით დაუთვლიდნენ
შვილებს და სადღაც ბორჩალოში გვეყოლებოდა გძირი დედა...
მუხრანის დედაა გძირი დედა...

საიდან ასეთი მოქნეული ფრაზები მუხრან მაჭავარიანი-
სა; ასეთი სხარტი, ზუსტი, ლაკონიური ენობრივი აზროვნება...
ნანა მიყვებოდა: ივანე მაჭავარიანი – მუხრანის მამა – შეუძ-
ლოდ ყოფილა; წუხდა თურმე; თამარი ამშვიდებდა: ნუ გემი-
ნია, ვანიჩკა, ნუ გეშინიაო... რავა ნუ მეშინია, შე ქალო, –
უთქვამს ივანეს, – ქუთეისში კი არ მივდივარო...

ჰოდა, აი, საიდან მოქნეული ფრაზები, სხარტი ენობრივი
აზროვნება, მოსწრებული სიტყვა... ესაა ის გარემო, რომელ-
მაც „მისცა ნიჭს გზა ფართო“...

დედას რომ უთქვამს, მუხრანის ლექსები არ მომწონსო,
გულში ჩარჩენია დას – დოდო მაჭავარიანს – რომელსაც ეა-
მაყება, ქვეყანას მოსწონსო ჩემი ძმის ლექსები... დის საამაყო
ძმა!.. გვიან გაუმხელია ეს „ღარდი“ ძმისთვის და ეს არის
სწორედ ის გარემო, რომელსაც ოჯახი ჰქვია... ჰოდა, ნიჭთან
ერთად განგებამ მუხრანს ის გარემოც უბოძა, რომელმაც მი-
სცა „ნიჭსა გზა ფართო“, გზა – მთაწმინდისაკენ მიმავალი...

ფიქრი მეექვსე

სულხან-საბა ორბელიანის ევროპაში მოგზაურობის პარიზული დღიურები არ შემორჩენილა; მუხრან მაჭავარიანმა „აღადგინა“ იგი: როგორ ალოდინეს საბა ლუდოვიკოსთან, როგორ გაუცრუვდა იმედები ორბელიანს: „რაც შეიტანა, ისევე ის გამოიტანა იმ სახელგანთქმულ ვერსალიდან ელჩმან ქართლისამ“... ითქვა, საბას ჩანაწერები რომ შემოგვრჩენოდა, არა მგონია მეტი შესძენოდა პარიზულ ამბებსო...

ალბათ იშვიათია მოღვაწე, დიდი პოეტის შემოქმედებაში ასეთი ადგილი რომ დაეჭირა... იცის მუხრან მაჭავარიანმა სიტყვის ფასი და ამიტომ აფასებს საბას განუზომლად. „ჩემს უკან, ღმერთმა ქნას, ჩემს ქვეყანაში უკეთესობა შეიქნასო“ – საბას ეს სიტყვები პოეტს განსაკუთრებით ჩარჩენია გულს.

ქართული ენისადმი გამორჩეული დამოკიდებულება, ქართული სიტყვისადმი ასეთი სიყვარული პოეტისა საბას მადლია უპირველესად: *„განსაკუთრებით სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონია ჩემი უსაყვარლესი წიგნიო“*, – დაწერს ერთგან... საბას მადლია ისიც, ჭირისუფლად რომ უდგას პოეტი გარდაცვლილ სიტყვებს: *„ვათვალიერებ ამ ძვირფას წიგნს და გულს მიკლავს „დაუმარხავად“ დარჩენილი „გარდაცვლილი“ სიტყვები.“* ანდა: *„მივჩერებივარ და... სიტყვაც მომჩერებია. ვუყურებ და... სიტყვაც მიყურებს“*... საბას მადლია ყოველივე ეს და ღმერთმა საბა უღლეგრძელოს მუხრან მაჭავარიანს და მუხრან მაჭავარიანი უღლეგრძელოს საბას...

იმ საბას, „ორი ცრემლიდან რომ გაჰყურებს საქართველოს“... იმ საბას, „საქართველო რომ არის მისთვის წვიმაც, თოვლიც და ყინვაც“...

ღმერთმა არ აღირსა „სატანძიე საბას“ ძვალთშესალაგად ქართული მიწა, მაგრამ მუხრანის წყალობით ქართული პოეზია იქცა მის საუკუნო განსასვენებლად...

ერთ ფილოსოფოსს უთქვამს ლექციაზე სამედიცინო ინსტიტუტში (ქალბატონი ანას ჩანაწერებიდან): საქართველოში ორი სვეტიცხოველია – ერთი მცხეთაში და მეორე კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედებაში; საქართველოში ორი ნიკორწმინდაა – ერთ რაჭაში და მეორე გალაკტიონის პოეზიაში; საქართველოში ორი საფლავია დავით აღმაშენებლისაო – ერთი გელათში და მეორე ანას პოეზიაში... და მე ვიტყვოდი: საბასაც ორი საფლავი აქვს – ერთი მოსკოვში, მეორე საქართველოში.. დიახ, საქართველოში არის საფლავი საბასი – მუხრანის პოეზიაში!..

არ ეღირსა ქართული მიწა, მაგრამ დაემკვიდრა ქართულ პოეზიაში... ამ „სატანძიე“ კაცის საუკუნო სამყოფად მუხრანის პოეზია იქცა და მადლობა ამისთვის მუხრანს და მადლობა ამისთვის საბას...

„კურთხეულ იყოს სახელი შენი, საბა!“ – ამბობს მუხრან მაჭავარიანი და ვამბობთ ჩვენ: კურთხეულ იყოს, სულხან-საბა ორბელიანი, სახელი შენი მადიდებლისა – მუხრანი!..

ფიქრი მეშვიდე

წერს მუხრანი: *„ერთ მშვენიერ დღეს, (კურთხეულიყოს ის წუთი) გავიხედე, – რას შევხედე:*

სიყვარული... სიყვარული არ მეძებერა!..

შორით ვკიდე თვალი; ორფერი კაბა ეცვაო“... მე რე ლექსად იტყვის: „მე გული მთხოვა ერთ საღამოს იმ ქალიშვილ-მაო“ და „მე ყველაფერი შემაყვარა იმ ქალიშვილმაო“... და პროზად თქმული: „სიყვარულის მეხუთე წელს, ოცდახუთი წლისამ შევირთე ქალი, – ლამარა ბოკერია“... საიუბილეო საღამოზე ბრძანა ბატონმა მუხრანმა, – ოთხმოცი წელი ცოტა არ არისო და ამ არცთუ ცოტა ოთხმოცი წლის ზიდვაში დიდია წვლილი ქალბატონი ლამარა ბოკერიასი... მართლაცდა,

ღმერთმა დალოცოს ის წუთი, სიყვარული რომ „ეხვერა“ მუხრანს, მთელი ცხოვრება რომ ლოცავს მუხრანი...

ფიქრი მერვე

„რომ არ ამელო ხელში წიგნი,
თოხი მჭეროდა,
რომ არ გამეღვა ფეხი ჩემი
კაკლის ჩეროდან“... – წერს მუხრანი, –
„სოფლის სკოლაში ორი ბავშვი
ჩემივ ივლიდა,
ბიჭს ალბათ ვანო ერქმეოდა,
გოგოს – ივლიტაო“...

და აიღო ხელში წიგნი მუხრან მაჭავარიანმა, გააღვა ფეხი თავისი კაკლის ჩეროდან და მერე უკვე ქალაქის სკოლაში წავიდა ორი ბავშვი – ბიჭს ისევ ვანო ერქვა, გოგოს – ნანა (ეს შეცვალა ხელში წიგნის აღება!).

და იციან ნანამ და ვანომ, რომ მუხრანის შვილობა ტვირთია უზარმაზარი, ტვირთი მძიმე და დიდად საპატიო, საამაყო... ღირსეული ტარება უნდა ამ ტვირთს და ეზიდებიან კიდევ ღირსეულად...

და მე ვიცი, როგორი ამაყი იყო მუხრან მაჭავარიანი, ნანა მუხრანის სათაყვანო უნივერსიტეტის პროფესორი რომ გახდა... მახსოვს, ნანამ პირველი დისერტაცია რომ დაიცვა, მუხრანმა მადლობა უთხრა საჯაროდ, რომ დამიჯერე და ენის სპეციალისტი გახდიო და, რაც მთავარია, პატარა ერის ენის მცოდნეო (ნანა აფხაზურის სპეციალისტია, დიდი ქეთევან ლომთათიძის ღირსეული მოწაფე)...

„ეს კი, მე მგონი,
თუ შენც იტყვი,
ცოტას არ ნიშნავს!“

ფიქრი მეცხრე

როცა მუხრან მაჭავარიანის ჩანაწერებს ვკითხულობ, ისეთი შთაბეჭდილება მრჩება, თითქოს იგი ცხოვრებას ორ ნაწილად ყოფს – უნივერსიტეტამდე და უნივერსიტეტის შემდეგ.

„ამ დროს უნივერსიტეტიდან გამორიცხული ვიყავი“... – წერს ერთგან.

„ასე იყო თუ ისე, მე უნივერსიტეტში აღმადგინეს“...

„პირველად, მხოლოდ 1952 წელს უნივერსიტეტის ლიტ.-წრის აღმანახ „პირველ სხივში“ დაიბეჭდა ჩემი სამი ლექსი“...

„1964 წელს უნივერსიტეტში გამართულ პოეზიის საღამოზე...“

„უნივერსიტეტში, 1964 წელს ჩემი გამოსვლის შემდეგ...“ და ყოველივე ეს წერია სულ რამდენიმე გვერდზე...

ახსოვს უნივერსიტეტს საომრად შემართული მარჯვენა პოეტისა და განუმეორებელი, ომახიანი შეძახილი...

ახსოვს უნივერსიტეტს ხელში აყვანილი მუხრან მაჭავარიანი...

ახსოვს უნივერსიტეტს ახალგაზრდობის წლებისა თუ ადრე წასული მეგობრების გასასხსენებლად შეკრებილი ჭარმაგი სამეგობრო მუხრანისა...

მაშინ უნივერსიტეტი ერთი იყო... ივანე ჯავახიშვილი რომ ქუდს უხდიდა, ის უნივერსიტეტი...

უნივერსიტეტი ახლაც ერთია (ოღონდ შეჭირვებული) და ასე ერთი იქნება მუხრანისათვის, ჩვენთვისაც...

ის უნივერსიტეტი, მუხრანმა და ანამ თავიანთი ცხოვრების ნაწილად რომ მიიჩნიეს და არა მხოლოდ მათ...

საქართველოს ისტორიაში არის რამდენიმე ძეგლი, ეპოქასთან რომ გაიგივდება:

XI საუკუნე და სვეტიცხოველი...

XII საუკუნე და გელათი... და ასეა ესეც:

XX საუკუნე და ქართული უნივერსიტეტი..
და თუნდაც იმიტომ, რომ მუხრანის უნივერსიტეტია...

ფიქრი მეთე

მუხრან მაჭავარიანი საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნულ აკადემიაში აირჩიეს – მუხრან მაჭავარიანი პოეტი-აკადემიკოსი გახდა... დღეს იგი ერთადერთი პოეტი-აკადემიკოსია... არადა აკადემიკოსები იყვნენ გალაკტიონი და გიორგი ლენინძე... და ბოლოს – ანა... ეს არ ყოფილა დროის მიერ მოტანილი დიდება. მუხრანი თავისი პოეზიით, თავისი მოღვაწეობით იმსახურებდა ამას... და ეს ალბათ აკადემიას უნდა მივეულოცოთ უპირვლესად; მე მახსენდება ერთი ადგილი სერგი ღურმიშიძის მოგონებებიდან: მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმის წევრებმა გალაკტიონთან ერთად სურათი გადავიღეთო; ნიკო მუსხელიშვილმა გვითხრა, ეს სურათი კარგად შეინახეთ, ისტორიაში ამ სურათით დავრჩებით და არა ჩვენი შრომებითო...

და დარჩნენ ისტორიაში იმ სურათითაც... და დარჩებიან ისტორიაში აკადემიკოსები მუხრანის გვერდით ღვომითაც...

ჰოდა, მინდა აკადემიას მივეულოცო მუხრან მაჭავარიანის აკადემიკოსობა და მუხრან მაჭავარიანსაც!..

ფიქრი მეთერთმეტე

მე მახსენდება ჩემი ახალგაზრდობის დროინდელი თბილისი. იმართებოდა პოეზიის საღამოები; უწყობდნენ შეხვედრებს მურმანს, მუხრანსა და ანას. დიახ, ასე, სახელებით აცხადებდნენ: მურმანი, მუხრანი, ანა!.. და იყო უზარმაზარი პატივისცემა ერთმანეთისა... (ვიმეორებ: დიდება წლებს არ მოუტანია – დიდებით შემოვიდნენ ისინი ქართულ პოეზიაში და სახელებით დამკვიდრდნენ იმთავითვე!)..

ძნელია წარმოდგენაც კი იმისა, უფრო მაღალი შეფასება მისცეს პოეტმა პოეტს, ანაზე რომ საუბრობს მუხრანი („წყა-

ვის ფოთოლი)“ – „მშობლიური ენის სულზე მორგებული ანა კლანდაძის ხმა, რაც ყოველ დროში და ყოველ ქვეყანაში იყო და არის ლექსის უკვდავების საწინდარი“... ანდა მურმანზე მისი აზრი („მურმანის გამო“) – „ღირს სიცოცხლე მურმანის გამო“...

ასე ფიქრობდა მუხრან მაჭავარიანი გიორგი შატერაშვილსა თუ გივი ძნელაძეზე, ქიცა ხერხეულიძესა თუ ჯურხა ნადირაძეზე, იორამ ქემერტელიძესა თუ შოთა ნიშნიანიძეზე... ზოგადი აზრია მუხრანისა: ღირს სიცოცხლე მეგობრის გამო... და ტკივილიც მეტი ახლავს მეგობრის წასვლას ამ ქვეყნიდან. ამოვიგინებს ერთგან: „რა ღმერთი გვიწყრება?! გურამ რჩეულიშვილი, ნოდარ ჩხეიძე, შოთა ჩანტლაძე, ოთარ რაზმაძე... ახლა ფილიპე ბერიძე... სად გაგონილა ასე ზედიზედ ამდენი ნიჭიერი კაცის სიკვდილი!“ და გააყოლა ცრემლი თავის „დაუძინებელ მეგობრებს“, „თხემით ტერფამდე ქართველებს“... და იმედოდ დარჩა „მშობლიური ენის სულზე მორგებული“ მათი ხმა... და სჯერა, რომ მათი სახელები უკვდავოფენ საქართველოს; მათი სულები იხსნიან საქართველოს... „ხალხი და... მერე რა ხალხი!“

და როცა მუხრან მაჭავარიანს ვუსმენ, როცა მის ლექსებს ვკითხულობ, ისეთი შეგრძნება მაქვს, ამ ქართველებს იხმობს პოეტი დღევანდელი საქართველოს სამველად კონსტანტინე გამსახურდიას სარდლობით:

„სისხლისგან იწრიტება და გულზე ცეცხლი უკიდია სამშობლოს ჩემსას!

რა გაძლებინებს მიწაში, ბატონო კონსტანტინე?!

ამოანგრძიე საფლავი!

ამოიყოლე შენებრ გულდათუთქელი ქართველნი (უზვად რომ არიან მანდ)!

ისევ შენ და ისინი თუ უშველით ამ ჩვენს იავარქმნილ ქვეყანას!..“

ილიამ თქვა ღავით აღმაშენებელზე, არა მარტო მისი საქმეების გახსენება, მისი სახელის ხსენებაც კი გვწვრთნისო ჩვენ და ამიტომაც უხმობს მუხრანი ნათელ სულებს თავისი სამეგობროდან, ზეციური საქართველოდან: ღიავ, მეგობართა სულებს მოიშველიებს ჩვენი სულების გასაწვრთნელად!

ღმერთო, ისმინე მუხრან მაჭავარიანისა!..

ფიქრი მეთორმეტე

„საჩხერეს მიაშურებენ
პარასკევს ჩვენებურები.
ცხამიდან მოდის ურემი,
ჩონთოდან მოდის ურემი,
იტავაზიდან მოდიან,
ბახიოთიდან მოდიან...

– იმე...

– კი, მარა...

– შე, კაცო...

– ქე მაინც...

და...

– რა მცოდნია!

ისმენენ ჩემი ყურები.

მოჭრიალებენ ურმები;

გოჭებით,

ინდაურებით –

მოდინ ჩვენებურები.“ – ასე იმერეთს ღავით კლდიაშვილი ხედავდა და აცოცხლებდა თავის მოთხრობებში; ღავით კაკაბაძე ხედავდა და აცოცხლებდა თავის ნახატებში... და მუხრან მაჭავარიანი აცოცხლებს იმერეთს თავის პოეზიაში ასე... საჩხერე სხვაა მუხრანისათვის; არგვეთი და სხვიტორი... ლაშურა და იზვარა... „იმერეთი, მსგავსი ნაჭრის საბნისა!“

ერთგან თქვა, არგვეთი და არა არგვეთაო... რა აქვს არგვეთას დასაწუნი, მაგრამ მისი სოფელი არგვეთია; აქ იგრძნო პირველად ქართული მიწის მადლი, აქ იგრძნო პირველად ქართული სიტყვის სიტკბო, აქედან დაინახა და აღიქვა საქართველო პირველად... და ეამაყება აკაკის საჩხერეს მუხრანის მშობლობაც...

თუმცა, მოლით, აქ აკაკის ნათქვამი მოვისმინოთ, ილიაზე რომ თქვა:

„ერთ გლეხკაცს ეგონა, მზე თავის სოფლის გორაკიდან ამოდიოდა და წაეიდა მის დასაჭერად. მაგრამ დაინახა, რომ მზე მეორე გორიდან ამოდიოდა. გადავიდა, მაგრამ მზემ მესამე გორაკიდან ამოჰყო თავი. იქაც აბობლდა და კიდევ შესცდა. ბოლოს ერთ განდევილს შეხვდა, რომელსაც შესჩივლა. განდევილმა უპასუხა: მზეს ვერავინ დაიჭერს, იგი ყველგან და ყველათფერს ანათებსო. ასე დიდებულისა ილიას სახელიც. მისი სამშობლოს – ყვარელის გარდა ყველგანაა და ყველასთვის ანათებსო“... ჰოდა, დიდებულისა მუხრანის სახელი; ის მისი საჩხერის გარდა, ყველგანაა და ყველასთვისაა... მაგრამ მაინც სხვაა საჩხერე მუხრანისათვის და საჩხერისათვის მუხრანი... უდღეგრძელოს!..

ფიქრი მეცამეტე

ერთი წლისა ყოფილა მუხრანი, როცა თბილისში გადმოსულან საცხოვრებლად („თბილისში, არაგვის ქუჩაზე“)... და მერე – „ყოველ წელს, საზაფხულო არდადეგების დამდეგს, არგვეთიდან ჩემს წასაყვანად ჩამოდიოდა ზაფხული და მე სევდანარევი ნეტარებით ვტოვებდი თბილისსო“, – გაიხსენებს მოგვიანებით პოეტი... გაიხსენებს და დაამატებს: „ყოველ წელიწადს, ახლაც, როგორც უწინ, არგვეთიდან ჩამოდის ზაფხული და მე მთელი ჩემი ჯალაბით (ცოლით, შვილით, სი-

ძით, შვილიშვილებით, სიძისსიძით, შვილთაშვილებით) მივყავარ არგვეთში“... და ხარობს არგვეთი და ლაშურა...

და მერე ისევ თბილისი... და ხარობს თბილისი, რადგან
„თბილისის ფართო ქუჩებში დადის“:
მუხრანი,
ლამარა,
ნანა,
ვანო,
ლერი,
ანა,
სოფო,
მუხრანი,
რატი,
გიორგი,
დავითი,
თამარი,
ლევანი და...
„იარონ!
იარონ!
იარონ!
ამინ!“

18 დეკემბერი, 2009 წელი.

მინაწერი ხუთი თვის შემდეგ:

2010 წლის 17 მაისს ბატონი მუხრანი განეშორა ამ ცოდვილ სააქაოს... და წავიდა ისე, როგორც ეკადრებოდა მუხრან მაჭავარიანს:

იცოდა ფასი მეგობრობისა და მეგობრის იუბილეზე სიტყვას რომ ამბობდა, მაშინ...

ეთაყვანებოდა დიდ წინაპრებს და აკაკიზე, ვაჟაზე, გალაკტიონზე, ტიცვიანზე რომ საუბრობდა, მაშინ...

ხელოვნების მუხლჩაუხრელი მსახური იყო და რუსთაველის თეატრის სცენაზე რომ იდგა, მაშინ...

მთელი ცხოვრება მკითხველის სიყვარული და პატივისცემა არ მოჰკლებია და უზარმაზარი დარბაზი სულგანაბული რომ უსმენდა, მაშინ...

და, რაც მთავარია, საქართველოზე რომ საუბრობდა, მაშინ!..

მის მიერ წარმოთქმული ბოლო წინადადება ეს იყო: *„არადა, არამცთუ სხვაგან, ამჟამად, თვით საქართველოში, სამწუხაროდ, არიან ქართველები, რომლებსაც მაინცადამაინც დიდად არაფრად მიაჩნიათ შენი ქართველობა!“*

ვეღარ მოასწრო მომდევნო წინადადების თქმა: *„მგერამ, დარწმუნებული ვარ, ღმერთი თავისას მიუზღავს ყველას, და ღღეს არა, – ხვალე, ამ, ე. წ. ქართველთაგან, არც ერთ მათგანს არ ასცდება ბედი აკაკი წერეთლის ნათაგვარი ღაბურასი!“*

გარდაიცვალა ისე, როგორც ეკადრებოდა მუხრან მაჭავარიანს!

2010 წლის 18 მაისი.

ჟურნალი „ქართული მწერლობა“, 6, 2010

ვუსამძიმრებ ქართულ ენას!..

ქართულ ენას მუხრან მაჭავარიანი გარდაეცვალა... სწორედ ამიტომ, უპირველესად მას მინდა ვუთხრა სამძიმარი!.. დიახ, ქართულ ენას გარდაეცვალა უპირველესი ჭირისუფალი, უპირველესი ქომაგი, უპირველესი მეზობე, შემფასებელი და დამფასებელი...

ეს მან, ბატონმა მუხრანმა შეგვაგონა და ანდერძად დაგვიგლო:

„ქართული მარტო ენაა?!
ქართული ქართველთ რწმენაა!
ღმერთია!
ბედისწერაა!
ზღვა როა!–
იმოდენაა!“

ეს მან, ბატონმა მუხრანმა შეგვახსენა, რომ არ ხარ ქართველი, თუ „ვერ ახერხებ ქართულად წერას, კითხვას და ლაპარაკს“; რომ

„ყოველმა ქართველმა, უწინარეს ყოვლისა, დედაენა უნდა იცოდეს!“

*ენაშია ჩვენი ქართველობა!
ენაა ჩვენი სარწმუნოება!
ნახავთ სომეხს, არ იცის სომხური და არის სომეხი!
ნახავთ ებრაელს, არ იცის ებრაული და არის ებრაელი!
ვერ ნახავთ ქართველს, ქართული არ იცოდეს და ქართველი იყოს!“*

სამძიმარი მინდა ვუთხრა ქართულ სიტყვას, მისი უერთგულესი პატრონისა და მზრუნველის, ჭირისუფლისა და მსა-

ხურის გარდაცვალების გამო. ეს მხოლოდ მას, ბატონ მუხრანს, შეეძლო გულით ეგლოვა საბას ლექსიკონში შემორჩენილი „გარდაცვლილი“ სიტყვები:

„მივჩერებივარ და... სიტყვაც მომჩერებია.

ვუყურებ და... სიტყვაც მიყურებს.

მიყურებს, როგორც სურათი, – ოდესღაც ცოცხალი კაცისა...“

და „ქართული სიტყვის პაპის“ – სულხან-საბა ორბელიანის – ნათელ სულს მინდა მივუსამძიმრო ბატონი მუხრანის გარდაცვალება, პოეტისა, რომლის პოეზიაშიც ჰპოვა ქართულ მიწას მონატრულმა „სატანძიე საბამ“ საუკუნო სავანე...

ქართულ ენას ვუსამძიმრებ მუხრან მაჭავარიანის გარდაცვალებას!..

18. V. 2010

გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“,
№93, 2010

პასუხგაუცემელი უპირობები

2009 წლის 12 აპრილს მუხრან მაჭავარიანს 80 წელი შეუსრულდა. ერთ-ერთი ჟურნალისათვის ბატონ მუხრანთან ინტერვიუს აღება გადავწყვიტე. შევადგინე კითხვები. ნანას ვთხოვე, გადაეცა და ეშუამდგომლა, პასუხები გაეცა (ვიცოდი, რომ ბატონ მუხრანს ინტერვიუები არ უყვარდა). ნანამ მითხრა, თავს იკავებს, მაგრამ ღავითანხმებით... ამასობაში 2010 წლის 17 მაისიც დადგა... კითხვები მაინც შევინახე... მიმაჩნდა, რომ ამ კითხვებზე პასუხის გაცემა მუხრან მაჭავარიანს შეეძლო მხოლოდ... იქნებ ვცდები, მაგრამ მე ასე ვხედავდი ბატონ მუხრანს... ეს კითხვებიც ჩემგან დანახულ მუხრან მაჭავარიანს დაგვანახებს... ის 17 მაისი უბედურება იმითაც იყო, რომ ეს კითხვები პასუხგაუცემელი დარჩა... არადა, რა საინტერესო იქნებოდა ამ კითხვებზე ბატონი მუხრანის პასუხები... ვბეჭდავ თუნდაც ამისათვის...

* * *

– ბატონო მუხრან, ქართველ პოეტთაგან ყველაზე მეტი ქება დედაენისა თქვენ გითქვამთ. თაობები აღიზარდა თქვენეული შეგონებით – „მე ისეთ ქართველს რა ვუთხრა“ ... თქვენ გეკუთვნით ქართული ენის ისეთი პოეტური განმარტება, რომლის მსგავსიც მე არ ვიცი:

„ქართული მარტო ენაა?

ქართული ქართველთ რწმენაა!

ღმერთია!

ბედისწერაა!

ზღვა როა –

იმოდენაა!“

პროზაულად ხომ არაფერს დაამატებდით, მაინც რა არის თქვენთვის ქართული ენა?

* * *

– თქვენ ბრძანებთ, რუსთაველი ქართული სიტყვის მხედართმთავარიაო. საბედნიეროდ დედაენისა, სარდლებიც მრავლად ედგნენ გვერდით მხედართმთავარს. ხომ არ განიცდის დღეს ქართული ენა სიტყვის სარდალთა სიმცირეს? ვპატონობთ კი ისე უმთავრეს ბურჯს ეროვნებისას, როგორი ტრადიციაც შეგვიქმნეს „მხედართმთავრებმა“, „სარდლებმა“? ამ კითხვის დასმა თქვენმავე აზრმა მიკარნახა: „დღეს ენამზეობა ისეა საჭირო, როგორც არასდროს“...

* * *

– ამბობენ, ვაჟა-ფშაველას როცა სთხოვდნენ, ლექსი წავკვიკითხო, ხშირად ბაჩანას ლექსს („მუხას“) კითხულობდაო. თქვენ თუ გაქვთ ასე გამორჩეული სხვა პოეტის ლექსი, რომელსაც სიამოვნებით წაიკითხავთ ხოლმე?

* * *

– ცნობილი ფაქტია: აკაკი წერეთელს თავისი ნაწარმოებების წაკითხვა მოუსურვებია. „გამზრდელი“ რომ წაუკითხეს, თვალზე ცრემლი მოსვლია და უთქვამს, ეს მართლა კარგად დამიწერიაო... თუ გაგჩენიათ მსგავსი განცდა თქვენი რომელიმე ლექსის მიმართ?

* * *

– ფაქტია, რომ ლექსი და სიმღერა განუყრელადაა ერთმანეთთან დაკავშირებული. შეიმჩნევა ასეთი კანონზომიერება: ქართულ სინამდვილეში იქ, სადაც მაღალია პოეტური კულტურა, შედარებით დაბალია მუსიკალური კულტურა და პირიქით. მაგალითად, ფშავ-ხევსურული პოეზია უმაღლესი ხელოვნებაა, ამ კუთხის მუსიკალური კულტურა გაცილებით დაბალია; სამაგიეროდ, გურიაში უმაღლესი მუსიკალური

კულტურაა, ხალხური პოეზია კი მასთან შედარებით – უფერული... თქვენ როგორ ახსნიდით ამ ფაქტს?

* * *

– ჩემი მოწაფეობის ჟამს, 60-იანი წლების ქუთაისში ხელნაწერებად ვრცელდებოდა თქვენი ლექსები „თუ ვინმე ფიქრობს გავკმდით ენა“ და „გაუმარჯოს საქართველოს მოთმინების ფიალას“. მოგვიანებით, როცა ეს ლექსები გამოქვეყნდა, „აღმოვაჩინე“, რომ ზეპირ ვარიანტებს საკმაო ცვლილება განუცვლია (მე ისევ ჩემი სიყმაწვილისდროინდელი ვარიანტები მახსოვს). რას გრძნობს პოეტი, როცა ისმენს ზეპირად გავრცელებული მისი ლექსების სახეშეცვლილ ვარიანტებს?

* * *

– ბატონო მუხრან, ერთხელ ქალბატონ ანა კალანდაძეს ვკითხე, როგორ გესმით მწერლის ენობრივი თავისუფლება-მეთქი; ერთ ფრაგმენტს მოვიყვან პასუხიდან. „*არა მგონია, ბილწსიტყვაობა, რომელიც ასე თავმოწონებით იკიდებს ფეხს ჩვენს მწერლობაში, „მწერლის ენობრივი თავისუფლების“ მაჩვენებელი იყოს! მას... ნარკომანიაზე ნაკლები ზიანი არ მოაქვს ჩვენი ახალგაზრდობისათვის, ქვეყნისათვის! დიდი ილიას ნათქვამს (სხვა ვითარების გამო) გავიხსენებ: „მის მაყურებელ ერს ზომ გული უტყდება თავის-თავზე, სასოება და იმედი ეკარგება და აქედამ განა დიდი მანძილია განადგურებამდე“? რა კომენტარს გააკეთებდით?*

* * *

– ქვეყანაში რთული ვითარებაა; ისევ დგას დღის წესრიგში „ბედი ქართლისა“ და „ქართლის ჭირი“... რას ეტყვიტ საიმედოს თქვენს ერთგულ მკითხველს?

* * *

– კონსტანტინე გამსახურდია ბრძანებდა: „ჩვენი კრიტიკა უგულებელყოფს ხშირად არა მარტო სტილისტურსა და

ენობრივ მომენტებს მწერლის შემოქმედებისას, იგი თვით იმის განსჯაში არ შედის, თუ რამდენად არღვევს ესა თუ ის მწერალი ქართული ენის ელემენტარულ ნორმებს და სწორ წერას“. თვლით თუ არა, რომ კლასიკოსის პრეტენზია სწორია?

* * *

– ჩვენ ერთმანეთის პირში ქება გვიჭირს. ზოგჯერ გულითაც რომ გვინდა ვინმე შევაქოთ, მოვუწონოთ სიტყვა თუ საქმე, ვერ ვახერხებთ ღირსეულად. ღვინით სავსე სასმისს რომ ავწევთ, სათქმელი თითქოს თავისით მოდის... ჭიქით ხელში ნათქვამი ქების ბრწყინვალე მაგალითებია აკაკი წერეთლის რამდენიმე სიტყვა, სუფრასთან თქმული; თუნდაც თელავში წარმოთქმული ილიას სადიდებელი სიტყვა რად ღირს!... თქვენ, ქართული სიტყვისა და ქართული სუფრის დილოსტატი, როგორ ახსნით ამ ფენომენს?

* * *

– კახეთში ერთ საინტერესო ამბავს მომიყვანენ: XIX საუკუნის დასასრულს თელავში ყოფილა ერთი კაცი, რომელსაც, დღევანდელი ტერმინოლოგიით რომ ვთქვათ, „სათამალო კურსები“ ჰქონია გახსნილი; მშობლების გაწყობილ სახელდახელო სუფრაზე ხელადით ღვინოს დაიდგამდა, პატარა ჭიქებს ჩამოარიგებდა და ყმაწვილებს ასწავლიდა თამალობას ლხინისა თუ ჭირის სუფრის შესაბამისს... ცნობილი გამოთქმაც გავიხსენოთ, ქართული სუფრა აკადემია არისო... ამ ბოლო ათწლეულებში რამდენიმე პოლემიკაც გაიმართა ქართული სუფრის თაობაზე (უსიამოვნოც, არაჯანსაღიც)... თქვენ ცნობილი თამადა ბრძანდებით. რა არის თქვენთვის ქართული სუფრა?

* * *

– ერთ-ერთ სუფრაზე ქართული მწერლობის სადღეგრძელო ვთქვი. ცნობილი გეოლოგი ივერი წულუკიძე შემეხმინა, მკითხველის სადღეგრძელოც თქვი, ორიოდელა შემოვრჩინა

თო... არის ამ ხუმრობაში დასანანი ჭეშმარიტება: წიგნი კარგავს მკითხველს... რას გვიქადის ყოველივე ეს? საით მიდის საქმე?

* * *

– დიდი იაკობის „დედაენის“ ქება ბევრი წამიკითხავს, მაგრამ განსაკუთრებით ჩამრჩა გულში თქვენეული შეფასება: *„მესმის და ვხედავ, – როგორ ივერიებს პატარა ქართველი ორთავიანი არწივის კლანჭებს იაკობ გოგებაშვილის „დედაენით“... ეს სიტყვები თითქმის სამი ათეული წლის წინათ ითქვა... დღეს რა „გესმით და რას ხედავთ“, ბატონო მუხრან? ისევ ხმლობს „დედაენა“, თუ აღარაა საჭირო ბრძოლა?*

* * *

– ერთი თქვენი ძველი ინტერვიუდან მახსოვს: ლიტერატურა კი არ უნდა დავიდეს საშუალო მკითხველის დონეზე, საშუალო მკითხველის დონე უნდა ავიყვანოს ჭეშმარიტი ლიტერატურის სიმაღლეზე (პერიფრაზისათვის ბოდიში). ეს პრობლემა ისევ დგას თუ მოიხსნა?

ღანართი

წინასიტყვა*

(სერიისათვის – „ენა და მწერალი“)

„ენა მწერლის ბალავარია, მისი უძთავრესი იარაღია. ენის უცოდინარი მწერალი სამფეხა ცხენსა ჰგავს, გენიოსიც რომ იყოს, ვერც გაიქცევა და ვერც დაიბრუნება,“ – წერს მიხეილ ჯავახიშვილი. – ეს არის ალბათ ყველაზე ზუსტი პასუხი კითხვაზე: რა არის ენა მწერლისათვის?

მრავალი აზრის მოშველიება შეგვიძლია ამ კითხვის პასუხად... ვაჟა-ფშაველას მოვუსმინოთ:

„ენა სახეა მწერლისა, მისი ფიზიონომიაა და, უკეთესად რომ ვსთქვათ, – მწერლის სულია; ენაში იმალება მწერლის ინდივიდუალობა, მისი „მე“. ამიტომ ნიჭიერი მწერლის ნაწარმოები თუ ერთი-ორი რამ წაგვიკითხავთ წინად, შემდეგ ხელმოუწერელიც რომ შეგხვდეთ, ადვილად იცნობთ, ვის კალამსაც ეკუთვნის.“ ენაში „უხილავად ჩაქსოვილია მთელი მისი (მწერლის – გ. გ.) სულიერი სიცოცხლე, ავლადიდება.“

სხვაც შეიძლება... წინასიტყვისთვის ეს ვიკმაროთ... სხვა ცალკეულ მწერალთა შესახებ როცა ვისაუბრებთ, მაშინ ვთქვათ...

დიახ, ამ სერიაში ვაპირებთ ქართველ კლასიკოს მწერალთა შესახებ ვისაუბროთ...

ანუ: რას აძლევს ენა მწერალს და რას აძლევს მწერალი ენას?... რაში გამოიხატება მწერლის ენობრივი თავისებურება?... და სხვა...

---

* წიგნიდან: „ენა და მწერალი – „შეგნებით სავსე ქართული (ფიქრები დავით კლდიაშვილზე)“, 2019.

ვისაუბრებთ ენობრივ საკითხებზე; თუმცა არა მხოლოდ ენობ-
რივზე... შევეცდებით მწერლის ჩვენეული პორტრეტიც შევქნათ... სერი-
ის სათაურიც – ენა და მწერალი – ამითაც გვგონია გამართლებული...

ვიწყებთ დავით კლდიაშვილით...

დიდი დავით კლდიაშვილით...

მერე მუხრან მაჭავარიანი...

ანა კალანდაძე...

და სხვა.

შინაარსი

მუხრან მაჭავარიანი და ქართული ენა.....	3
ხმა, სიტყვა, წერტილი, დატეხილი სტრიქონი.....	16
ფიქრები მუხრან მაჭავარიანზე, ანუ მასალები ბიოგრაფიული ნარკვევისათვის.....	44
ვუსამძიძრებ ქართულ ენას!.....	61
პასუხგაუცემელი შეკითხვები.....	63
დანართი	
წინასიტყვა (სერიისათვის „ენა და მწერალი“)	69

